

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Bakalářská práce

Židovská kulturní identita v Praze

Erik Briceňo Scott

© 2023 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Erik Briceňo Scott

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Židovská kulturní identita v Praze

Název anglicky

Jewish cultural identity in Prague

Cíle práce

Cílem této bakalářské práce je znázornit v čem se projevuje kulturní identita Židů žijících v Praze.

Hlavní výzkumná otázka:

Jakým způsobem se projevuje kulturní identita Židů v Praze?

Podotázky:

Má vliv židovská architektura v Praze na kulturní identitu Židů?

Jakým způsobem je řízen chod kulturních židovských památek?

Jakou roli hraje v kulturní identitě pražských Židů slavení svátků a projevy náboženské praxe?

Jakou roli hraje v kulturní identitě pražských Židů stravování?

Metodika

Práce bude tvořena částí, kde budou definovány kulturní židovské památky, základní židovské svátky a další specifika související s kulturní identitou pražských Židů.

Praktická část bude zaměřena na vyhodnocení a prohloubení daných témat na základě sekundárních údajů, které budou rozšířeny o data získaná kvalitativním výzkumem, s důrazem na polostrukturované rozhovory.

Doporučený rozsah práce

cca 50 stran

Klíčová slova

židovství, kulturní identita, Praha, kultura, židovské svátky

Doporučené zdroje informací

COHN-SHERBOK, Daniel. Judaismus – Ilustrovaný průvodce. Spojené království: Jota, 2013. ISBN: 978-80-7565-779-4

HICKEY, Michael C. Revolution on the Jewish street: Smolensk, 1917. Journal of social history, 1998, 823-850.

LAU, Jisra'el Me'ir. Praktický Judaismus. Praha: P3K, 2012.

PAVLÁT, Leo. Židé – dějiny a kultura. Praha: Židovské muzeum, 2007. ISBN:80-86889-11-4

PHILLIPS, Bruce A. Accounting for Jewish secularism: Is a new cultural identity emerging?. Contemporary Jewry, 2010, 30.1: 63-85.

RYBÁR, Ctibor. Židovská Praha: Průvodce památkami. Praha: TV Spektrum, 1991. ISBN: 80-85334-04-6

VILÍMKOVÁ, M. Židovské město pražské. Praha: Aventinum, 1993.

Předběžný termín obhajoby

2022/23 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D., prof. h. c.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 23. 8. 2022

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 27. 10. 2022

doc. Ing. Tomáš Šubrt, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 24. 01. 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Židovská kulturní identita v Praze“ jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 20.02.2023

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu práce doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D., prof. h. c., za poskytnutí cenných rad a připomínek k vypracování bakalářské práce. Poděkování samozřejmě patří i panu rabínovi Davidu Peterovi a Heleně Beckové za participaci u osobních rozhovorů a poskytnutí cenných informací ohledně Pražské židovské obce.

Židovská kulturní identita v Praze

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá židovskou kulturní identitou v Praze. V teoretické části jsou řešena témata týkající se vlivu náboženství na kulturní identitu, tvorbu kulturní identity, působení nacionalismu na kulturní identitu a proměny židovské kulturní identity spojené s migrací.

V praktické části je stručně nastíněna historie Židů v českých zemích, historie pražských Židů a Židovského muzea v Praze. V souvislosti s židovskou kulturní identitou je zde také představeno několik nejvýznamnějších židovských kulturních památek v Praze. V posledním úseku bakalářské práce je řešena oslava židovských svátků pražskými Židy v současnosti, charakteristické vnější rysy pražských Židů a řízení Pražské židovské obce.

Klíčová slova: identita, Židé, Praha, synagoga, svátky, pražské ghetto, historie, asimilace

Jewish cultural identity in Prague

Abstract

This bachelor thesis deals with Jewish cultural identity in Prague. The theoretical part deals with an influence of religion on cultural identity, creation of cultural identity, how nationalism influences cultural identity as well as the changes of Jewish cultural identity connected with migration.

The practical part outlines the history of Jews in Czech Lands, history of Prague Jews and of the Jewish Museum in Prague. Several most important Jewish cultural sites in Prague are also introduced here in connection with Jewish cultural identity. The last section of the bachelor thesis deals with contemporary celebrations of Jewish festivals, characteristic external features of Prague Jews and administration of the Jewish Community in Prague.

Keywords: Identity, Jews, Prague, synagogue, festivals, Prague ghetto, history, assimilation

Obsah

1. Úvod a cíl práce.....	9
2. Metodika	10
3. Teoretická východiska	12
3.1. Literární rešerše.....	12
3.2. Náboženství jako hlavní stabilizační prvek židovské identity.....	14
3.3. Tvorba kulturní identity.....	16
3.4. Ideologie židovského nacionalismu jako cesta k tvorbě a uchování identity...17	
3.5. Proměna židovské kulturní identity spojená s migrací.....	18
4. Vlastní práce	21
4.1. Historie Židů v českých zemích a kulturní identita	21
4.2. Historie Pražské židovské obce	27
4.3. Židovské muzeum v Praze.....	31
4.4. Židovské památky v Praze.....	33
4.4.1 Židovská radnice a Vysoká synagoga	33
4.4.2 Staronová synagoga	34
4.4.3 Klausová synagoga.....	36
4.4.4 Maiselova synagoga	36
4.4.5 Pinkasova synagoga	37
4.4.6 Španělská synagoga	38
4.4.7 Jeruzalémská synagoga	39
4.4.8 Starý židovský hřbitov.....	39
4.4.9 Nový židovský hřbitov	40
4.4.10 Obřadní síň	41
4.5. Oslava židovských svátků pražskými Židy v současnosti.....	41
4.6. Charakteristické vnější rysy pražských Židů.....	44
4.7. Řízení Pražské židovské obce (ŽOP).....	44
5. Výsledky a diskuse.....	47
6. Seznam použitých zdrojů	49
7. Seznam obrázků a tabulek	52
7.1. Seznam obrázků	52
7.2. Seznam tabulek	52
8. Přílohy.....	53

1. Úvod a cíl práce

Židé v Praze a jejich kulturní identita museli společně čelit širokému spektru výzev, které jim nastražil nejednoduchý historický osud plný předsudků, bezdůkazných obvinění, pogromů a jiných překážek. V dobách rozkvětu pražského ghetta za vlády Rudolfa II. a Josefa II. převládá přesto nad světlými chvilkami doba temna. Toto období bylo opodstatněné selektivním antisemitským pohledem na židovský národ. Spolu s mezigeneračním přenosem antisemitského smýšlení z generace rodičů na jejich potomky musela být v ghettu na stejném principu předávána kulturní identita Židů. I přes tyto skutečnosti se nám uchovala určitá její podoba až do dnešních dnů.

Studium kulturní identity židovských komunit a identit jiných národů se stalo předmětem mnoha vědních disciplín. Zabývat se těmito tématy se stalo klíčovým pro pochopení pohnutek jednání etnik a tímto vybudovat dostatečnou informovanost ke zlepšení komunikace a vztahů na pospas mnoha národů, a to nemluvě o přínosu do odvětví vzdělání i vědy.

Práce poskytuje pohled na nejdůležitější principy tvorby kulturní identity jako takové. Ukazuje sílu a vliv náboženství, nacionalismu a migrace na kulturní identitu komunit. Jsou v ní řešena témata: Historie Židů v českých zemích a v Praze, Židovského muzea v Praze, židovských památek v Praze, oslavy židovských svátků pražskými Židy v současnosti, vnější rysy pražských Židů, řízení Pražské židovské obce, a to vše v kontextu kulturní identity. V práci je obsažena i literární rešerše, ve které se objevují autoři pojednávající o těchto námětech.

Cílem této bakalářské práce je vymezit kulturní identitu Židů žijících v Praze. Tohoto cíle bude dosaženo zodpovězením hlavní výzkumné otázky – „Jak se zachovala kulturní identita Židů v Praze?“ – a dalších podotázek, jež se zaměřují na hlavní aspekty tvořící identitu pražských Židů. Mezi tyto aspekty byla vybrána témata týkající se historie pražských Židů, pražské židovské architektury, oslavy židovských svátků, dodržování náboženského dress codu a řízení Pražské židovské obce. K tomuto výzkumu byly vybrány následující podotázky:

1. Jaká je historie pražských Židů?
2. Které židovské památky se současně vyskytují v Praze?
3. Jakým způsobem dodržují pražští Židé náboženské svátky?
4. Jaké jsou charakteristické vnější rysy Židů v Praze?
5. Jak je řízena Pražská židovská obec?

2. Metodika

Tato práce byla provedena kvalitativním výzkumem. Předností kvalitativního výzkumu je získání podrobných dat o zkoumané skupině. Jeho výhodou je i zkoumání jevů v přirozeném prostředí. Kvalitativní výzkum se umí dobře přizpůsobit místním situacím a podmínkám. Nevýhodou tohoto typu výzkumu je náchylnost k ovlivnění výsledků osobními preferencemi badatele (Hendl, 2016, str. 52).

Vlastní výzkum je mimo studium literatury zpracován především pomocí kvalitativních metod: pozorování, polostrukturovaných rozhovorů a dále dotazníkového šetření. Ke sběru dat metodou pozorování a polostrukturovaných rozhovorů byly využity prostory Staronové synagogy, a to za souhlasu členů Pražské židovské obce. Část otázek k rozhovoru byla vytvořena na základě individuálně vykonávané profesní funkce v obci. Otázky zahrnovaly témata jako oslavy svátků a vykonávané funkce v židovské obci. Metoda dotazování nabídla určitou míru volnosti, jež pomohla v určitých situacích odchýlit se od předem připravených výzkumných otázek a získat větší záběr informací. U členů obce, kteří neměli dostatečné časové možnosti k realizaci osobních/online rozhovorů, byla použita metoda dotazníkového šetření. Její nevýhodou je ale absence sběru podrobných dat k tématu, což bylo částečně vykompenzováno pomocí otevřených odpovědí. Finální získaná data z terénního výzkumu obsahovala poznámky, nahrávky na diktafon a vyplněné dotazníky. Tato data byla nejprve rozdělena do kategorií a témat pomocí otevřeného kódování. Dále data prošla axiálním kódováním, úkolem bylo najít souvislosti mezi jednotlivými kategoriemi a tématy. Ve finální podobě kódování byla data použita v bakalářské práci.

Tabulka 1: Pasportizační údaje informátorů

Jméno:	Postavení vůči Pražské židovské obci:	Způsob získávání dat od informátorů:
David Peter	Vrchní rabín v Praze	Polostrukturovaný rozhovor
Helena Becková	Asistentka tajemníka sekretariátu ŽOP	Polostrukturovaný rozhovor
Vladimír Procházka	Soudobý člen bez žádné profesní funkce na ŽOP	Dotazníkové šetření
Zbyněk Vozniak	Soudobý člen bez žádné profesní funkce na ŽOP	Dotazníkové šetření

Zdroj: Vlastní zpracování

3. Teoretická východiska

3.1. Literární rešerše

Na téma evropské židovské kulturní identity je zaměřeno dílo historičky Diany Pinto- „A new Jewish identity for post – 1989 Europe“. Po roce 1989 nebyla židovská kulturní identita ve východní a západní Evropě tvořena jednotnou formou. Židé v Evropě zastupovali několik identit podobně, jako tomu bylo například v Americe. Pro evropské Židy se stávalo běžným vykonávat kulturní, politické a jiné společenské činnosti vzdálené tradičnímu židovství, ale ne již v takovém měřítku, jako tomu bylo v 19. století. Nejdůležitějším pojítkem mezi Židy a majoritní společností se stal jazyk. K hebrejštině zaujímá většina židovských obyvatel v evropských diasporách druhořadý postoj. Za hlavní a nejdůležitější jazyk je Židy vnímána řeč dané rodné země. Za Židy upřednostňující izolovaný způsob života ve vlastních ghettech lze považovat ultraortodoxní Židy. U ostatních židovských komunit byla shledána silnější snaha o propojení s okolním světem (Pinto, 1996).

Pražská židovská kulturní identita je probírána v díle Ctibora Rybára – „Židovská Praha – Glosy k dějinám a kultuře: Průvodce památkami“ (Rybár, 1991).

Historií pražských Židů se zabývá Tomáš Pěkný v díle – „Historie Židů v Čechách a na Moravě“. Pražské ghetto se v minulosti stalo rozhodujícím místem, kde se formoval osud mnoha Židů v českých zemích. Židé se v Čechách a na Moravě stali závislími na pražském ghettu, a to díky jeho pravomoci zastupovat veškeré židovské obyvatelstvo patřící pod moc tehdejších vládařů spravujících české a moravské území. Název knihy napovídá, že dílo je zaměřeno na historii veškerého židovského obyvatelstva v oblasti Čech a Moravy, s nímž bylo nepochybně pražské ghetto politicky propojeno. V šesté kapitole „Pražské Židovské město, stručná informace o dalších dvaceti čtyřech významných židovských obcích v Čechách a na Moravě“ se autor zabývá pouze dějinami pražského ghetta od jeho počátku osídlení v 10. století do dob Československé socialistické republiky (Pěkný, 2001).

O pražských židovských památkách pojednává Arno Pařík v díle „Pražské synagogy“. Tato kniha se zaměřuje na historický a architektonický výklad o nejvýznamnějších synagogách v Praze. Kapitoly jsou děleny na skupiny synagog se společnými historickými a stavebními znaky. Kupříkladu ke kapitole „Nejstarší synagogy v Praze“ autor zařadil Staronovou synagogu ze 13. století a Pinkasovu synagogu posvěcenou v 16. století. Do kapitoly „Synagogy renesančního ghetta“ je zařazena Vysoká synagoga a Maiselova synagoga. Mezi barokní synagogy autor zahrnul pouze Klausovou synagogu.

V rámci poslední kapitoly „Synagogy v období emancipace“ Pařík připsal dvě nejnovější pražské synagogy: Španělskou synagogu z 19. století a Jeruzalémskou synagogu vystavěnou ve 20. století (Pařík, 2011).

Ve starší knize od stejného autora Arno Paříka „Židovská Praha“ je popsána historie nejstaršího dochovaného židovského hřbitova – Starého židovského hřbitova založeného pravděpodobně v 15. století. Dozvíme se zde, jaký význam ukrývají symboly na náhrobcích, a dále jsou zde vysvětleny různé náboženské tradice spojené s pohřbíváním včetně přísného zákazu přemísťování pozůstatků zesnulých. Nechybí zde ani výklad k Novému židovskému hřbitovu na Olšanech, který byl založen jako náhrada za Starý židovský hřbitov na Josefově v důsledku zákazu pohřbívání v městských centrech od 1. června 1787 (Pařík, 1991).

O tématu židovských svátků píše vrchní rabín Tel Avivu Rav Jisra'el Me'ir Lau v odborné publikaci zvané „Praktický judaismus“. V hebrejském jazyce jsou sváteční dny neboli dny radosti nazývány chagim nebo také mo'adim. Původ slova chagim má souvislost se slovem kružítko (חגית), protože se Židé oslavou svátků vracejí v kruhu do původních dob, kdy k události došlo. Slovo mo'ed označuje den vybraný ke svátečnímu a radostnému setkání. V Tóře jsou spojeny se slovem chag jenom tři poutní svátky, jimiž jsou Pesach, Šavu't a Sukot. Právě tyto svátky jsou vázány na nejdůležitější události židovského lidu: osvobození z egyptského zajetí, předání Tóry na hoře Sinaj atd. Na rozdíl od všedních dnů mají Židé při svátcích přísný zákaz vykonávat širokou škálu druhů práce. K těmto dnům patří sváteční oděv, zapalování svátečního světla, dvojí recitace požehnání nad vínem (kiduš) a konzumace svátečních pokrmů. Dalším druhem svátečních dnů jsou takové, které jsou oslavovány dle ročního a měsíčního cyklu. K těmto slavnostem patří šabat, Roš chodeš, Roš ha-šana a Jom kipur. Další svátky připomínají historické události jako Purim, Chanuka, Lag ba-omer, Tu be-av. Židé dodržují i několik postních dnů, jež jsou připomínány v postním svitku (Megila ta'anit) (Lau, 2012, str. 180–181).

Židovské náboženské oděvy a ostatní vnější znaky Židů jsou rozebírány v knize „Judaismus – Ilustrovaný průvodce“, jež je dílem Dana Cohna-Sherrboka, profesora na Velšské univerzitě a současného reformního rabína. Židovští muži a ženy jsou dle náboženských tradic povinni dodržovat několik zásad týkajících se způsobů odívání a vizáže. Pravidla týkající se židovského vzezření jsou obsažena v Tóře. Krabičky s biblickými verši, tzv. „tfilin“, je „dospělý židovský chlapec“ (od 13 let) povinen nosit na každou modlitbu. Jednou z dalších tradic podle knihy Leviticus je zákaz zastříhovat okraj vousů. Pro Židy je i typické nechat si narůst na skráních tzv. pejzy. Modlitební pláště – malý

talit a velký talit, na jejichž koncích jsou upevněny třásně, které jsou často k vidění jak u reformních, tak u ortodoxních Židů, jsou při modlitbách doplněny pokrývkou hlavy – kipou či jarmulkou. U ženského odívání je zvyklostí dodržovat skromnost a je zakázáno mísit mezi sebou druhy oblečení, které přísluší ženám a mužům. I ženám je předurčeno nosit pokrývku hlavy, jež je u žen často řešena parukou nebo šátkem (Cohn-Sherbok, 2013, str. 238–239).

V díle „Círky a náboženské společnosti“ od autorky Lucie Madleňákové se dozvídáme veškeré právní aspekty náboženských obcí od jejich vzniku až po jejich zánik. Mezi tyto náboženské obce se řadí i Pražská židovská obec. Církev jako souhrn nábožensky orientovaných osob vykonávajících bohoslužby, obřady, náboženské úkony a vyučování nemusí být nutně administrativně založena k provádění těchto činností. Círky jsou nositelé základního práva na svobodu náboženství, a tudíž nemusí fungovat s právní subjektivitou (Madleňáková, 2014, str. 35). V případě zájmu efektivně fungovat lze církev založit jako právní osobu jako spolek se zápisem u krajského soudu (Madleňáková, 2014, str. 39). Další možností, jak se stát právní osobou dle zákona o církvi, je podat návrh u ministerstva. Poté samotné Ministerstvo kultury vykonává dohled nad těmito organizacemi (Madleňáková, 2014, str. 73).

3.2. Náboženství jako hlavní stabilizační prvek židovské identity

Judaismus fungoval v těžkých dobách jako nejdůležitější element, jenž pomohl židovskému národu předejít asimilaci a díky němuž Židé získali silné etnické sebeuvědomění „vyvoleného lidu“. Židé již od pradávna byli nuceni žít jako menšina pospolu s mnohem většími národy, pod jejichž vlivem se stávali podřízenými. Ze strachu z větších náboženství ustávala postupem času horlivá židovská misijní činnost. Naopak se Židé čím dál více uzavírali před okolním světem a začala pro ně být charakteristická komunitní izolace (Sand, 2015, str. 318–319).

Sociolog E. Durkheim chápal roli náboženství jako prvek, jenž má výrazně posilovat proces integrace ve společnosti. Náboženství napomáhá k tvorbě, zesílení a udržování sociální solidarity. Dle Durkheima prostupuje náboženství všemi aspekty společnosti do takové míry, že vše, co patří pod sféru sociální, je s ním propojeno (Václavík, 2010, str. 10).

Prostřednictvím pořádání rituálů, ceremoniálů, oslav svátků a využívání náboženských oděvů získávají členové určitého náboženství pocit sounáležitosti a jednoty. Je nutné podotknout, že stav dnešní moderní společnosti v souvislosti s náboženstvím nemusí odpovídat Durkheimovu společenskému konceptu. Dnešní společnosti naopak

zaznamenávají pozvolný úpadek jednoty. Přes tuto skutečnost můžeme v církvích i dnes zaregistrovat určitý stupeň přičlenění, nepochybně napomáhající k uchování komunitní identity. Ovšem v tradičních společnostech je dokázána významnější role náboženství jako tvůrce kulturní identity, než je tomu v moderních společnostech (Oppong, 2013, str. 13).

Je přiznaná jistá míra korelace mezi náboženstvím a etnickou příslušností. Nelze s úplnou platností tuto teorii aplikovat u všech etnických skupin. Ne vždy se musí náboženství rovnat etnicitě. Nicméně je již prokázáno, že vlivem náboženství se dokázala formovat identita několika etnik a v některých případech napomocť k jejich vymezení. Náboženství není samotným atributem formujícím kulturní identitu osob. Tento proces je utvářen společně s jazykem a teritoriálním původem jedinců. Při utváření kulturní identity náboženství podporuje rozvoj loajálnosti a posiluje lpění na ideologii. Religiozita také dokáže ve věřících utvářet hodnoty a morálku, což je další složkou prohlubující kulturní identitu. Věřící s vazbou na náboženství tak přisuzují různým životním událostem různý význam (Oppong, 2013, str. 14).

Pakliže náboženství působí na tvorbu a uchování kulturní identity, je třeba dodat faktory určující sílu náboženství při utváření identity. Pod tyto determinanty patří intenzita náboženské angažovanosti, míra oddanosti jedince k náboženství, rodičovský vliv na sledovaného jedince a dopad komunity na chování osoby. V případě komunity sledujeme především stupeň religiozity (Oppong, 2013, str. 14).

Thomas Luckmann, sociolog a profesor na univerzitě v Kostnici v Německu, rozšířil náboženskou teorii o členění dle formy religiozity. K aplikaci této teorie roztřídil společnosti na dva typy – jednoduché a komplexní. U jednoduchých společností nemá náboženství vymezenou speciální instituci, potažmo může zasahovat do všech oblastí. Pro komplexní společnosti platí opak, a to přiřazení náboženství ke konkrétní společenské instituci. V tomto druhu společností není instituce náboženství spjata s organizacemi moci nebo institucemi příbuzenství (Václavík, 2010, str. 17).

Jeden z výzkumů dokazujících míru tvorby stability židovské identity v souladu s náboženstvím se uskutečnil v roce 1985 ve státech Orientu a severní Afriky, v jeho čele stál německý historik Simon Hermann. Vzorkem výzkumu se stali dospělí židovští studenti rozdělení do kategorií podle místa narození (Herman, 1977, str.7).

Klíčovým aspektem výsledku výzkumu zabývajícím se uchováním židovské identity se stalo právě zmiňované náboženství. Dotazovaní studenti dosahovali nejvíce rozdílných odpovědí mezi věřícími a nevěřícími Židy. Věřící Židé mnohem více odpovídali způsobem,

který více nasvědčoval uchovávání židovské identity. Naopak pokles znaků naznačujících postupnou ztrátu židovské identity byl zaznamenán u nevěřících Židů (Herman, 1977, str. 9).

Pro ideologii sionismu existoval židovský národ na základě podobnosti etnobiologického a etnonáboženského proudu. Biologická stránka měla vyšší hodnotu než ta náboženská. Dokonce v dobách kolonizace Izraele ve 20. století vznikly názory, zda by se k židovskému národu neměli zahrnout i palestiniští Arabové, kteří měli původem velmi blízko k Židům. K těmto snahám se palestiniští Arabové stavěli velmi vzpurně. To otráslu s původní definicí národa, která se přehodnotila na více etnocentrická a etnonáboženská kritéria (Sand, 2015, str. 412–413).

Protože je dnes velmi obtížné identifikovat Žida, jenž žádným způsobem neprovozuje náboženskou nebo jinou kulturní činnost typicky židovskou, nezbyla pro vypracování této bakalářské práce jiná možnost než zahrnout do výzkumného vzorku pouze ty Židy, kteří vykonávají náboženskou praxi nebo jsou identifikovatelní jiným způsobem.

3.3. Tvorba kulturní identity

Principiální bod tvorby kulturní identity vzniká narozením jedince do předem vytvořené kultury se skutečností, že člověk v dětství přichází o volbu dobrovolně si zvolit jinou identitu než tu, která mu byla vnucena po dobu jeho vývoje. K nadindividuálnímu atributu můžeme zařadit i jazyk, který jde ruku v ruce s předem určeným společenským prostředím, do něhož je člověk zasazen a jenž na osobu dokáže vynakládat vliv podstatně formující kulturní identitu. Významní předchůdci této teorie byli antropologové Edward Sapir a Benjamin Lee Whorf, kteří na základě své antropologicko-lingvistické hypotézy zdůraznili dopad slovní zásoby různých komunit na vlastní interpretaci světa. Společně s jazykem se jedinec učí ostatním společenským zvyklostem, jako jsou dané stravovací návyky, etiketa, náboženská praxe a ostatní místní realie (Todorov, 2016, str. 64).

Sociolog Peter L. Berger vysvětlil proces tvorby identity v souvislosti s kulturním prostředím následující větou: „Společnost je produktem člověka a člověk je produktem společnosti.“ Tuto interpretaci v kontextu s tvorbou identity lze vyložit způsobem, že člověk se rodí na svět jako duševně a fyzicky nedokončená bytost, která se člověkem stává až po interakci s okolím. Jinými slovy identita jedince se vytváří po kontaktu s kulturou. Jedinci se poté naskytne možnost kulturu přetvářet (Václavík, 2010, str. 13).

Kulturní identitu v prvních letech člověka vytváří rodina a v pozdějším věku sekundární skupiny, kam patří vzdělávací zařízení, pracovní kolektiv, politické strany a různé zájmové skupiny. V dnešním moderním světě je tento proces doplněn o kyberprostor, v němž dochází k masivní výměně informací prostřednictvím komunikačních prostředků a sociálních sítí. Důležitým faktorem je, že člověk ne vždy vyrůstá v prostředí, které je čistě identicky homogenní, ale naopak se stává, že je pestré, s několika variacemi kultur, jež se navzájem ovlivňují. V tomto případě je identita jedince tvořena několika eventualitami kulturních identit. V procesu tvorby identity je nejdominantnějším činitelem jazyk jako hlavní prostředník přesunu informací mezi komunitami (Todorov, 2016, str. 65).

Základním prvkem, bez něhož by nemohla vzniknout identita, je kontinuita. Člověk se stává nositelem identity ve vlastním životním cyklu. Nástrojem se k tomu stává paměť jako uchovatel vzpomínek. Identita jedince je proměnlivá stejně jako sociální realita, v níž se člověk ocitá (Václavík, 2010, str. 24).

Nelze opomenout ani biologickou podstatu člověka. Genetické predispozice vytváří společně s kulturou předpoklad k tvorbě identity jedinců. Eminentním představitelem a zakladatelem sociobiologie je Edward Osborne Wilson, jenž zdůrazňuje genetické determinanty při tvorbě lidské identity (Wilson, 1993, str. 12–13).

3.4. Ideologie židovského nacionalismu jako cesta k tvorbě a uchování identity

S prohlášením – „Je to nacionalismus, co plodí národy, a nikoli obráceně,“ přišel přední teoretik nacionalismu a filozof Ernest Gellner. Nelze vyvrátit, že nacionalismus je významným hybatelem, jenž se zasloužil o celkový rozvoj národů. Spolu s technologickou, ekonomickou a správní modernizací je doprovázen procesem ideologickým, který zasahuje do míst, kde státní moc již často neuplatňuje žádný vliv. Ideologický záměr nadále transformuje vzdělávání, jazyk, historickou paměť a jiné kulturní instituce, které tvoří základní atributy národa. Obyčejní občané tímto získali motivaci stát se součástí armád, které se zúčastnily konfliktů někdy i ohromných rozměrů. Pod stejnou záminkou se lidé nechávali unést mezinárodními sportovními turnaji, účastí na oslavách státních svátků a volbou pronárodních politických zástupců (Sand, 2015, str. 61–62).

Bezpochyby můžeme v moderní době označit nacionalismus jako hlavní faktor tvorby idejí, jež tvořily identitu národa. Počáteční fáze moderní doby se vyznačovala rozpadem původních tradičních skupinových vazeb a snížením celkové hodnoty náboženství, které dříve v tradičních společnostech tvořilo opěrný bod lidské identity.

Náboženství je v moderní době nahrazeno nacionalismem, s jehož pomocí se dokázalo přeměnit sebeuvědomění různorodého obyvatelstva na společnou homogenní jednotku vtaženou do společného historického sledu (Sand, 2015, str. 63).

V rámci židovského nacionalismu mluvíme o ideologii sionismu, jehož hlavním cílem bylo přesídlení židovského obyvatelstva do Izraele. Ideový směr sionismu si našel příznivce v době emancipace a sekularizace Židů na přelomu 18. a 19. století. Bylo to období, v němž byla ohrožena kulturní identita Židů. Systém židovských ghett začal být rušen a na to navázal postupný proces integrace a asimilace židovských obyvatel. Sekularizace se střetávala s dodnes hlavním stabilizačním prvkem židovské kulturní identity – judaismem. Židé se měli stát součástí většího celku národní identity. Na pluralismus nebyla tehdejší společnost ochotná přistoupit. V této pro Židy velice bolestné situaci nacházeli Židé útěchu v sionismu, v němž opět spatřovali myšlenku „vyvoleného národa“ se společnou minulostí a nadcházející budoucností (Katz, 1977, str. 49).

3.5. Proměna židovské kulturní identity spojená s migrací

V Tóře je psáno: „Hospodin tě rozptýlí do všech národů, od jednoho konce země do druhého. Tam budeš sloužit jiným bohům, které jsi neznal ty ani tvoji otcové, dřevu nebo kamení“ (Dt 28, 64).

Od samého počátku biblické historie přes vyhnání Adama a Evy z Edenu, Abrahamovo putování do zaslíbené země až po Mojžíšovo vyvedení židovského národa z egyptského zajetí se u Židů objevuje motiv národního cestování. Vyvrcholením se stalo druhé zboření Šalamounova chrámu Římany v 70. letech n. l. a následný život v exilu na dalších 2000 let (Podle autora knihy „Jak byl vynalezen židovský národ“ neexistuje žádný věrohodný důkaz o deportaci Židů římskými vládci) (Sand, 2015, str. 171).

Po nahlédnutí do historie jednotlivých židovských komunit zjistíme u naprosté většiny z nich vyšší míru migrace, než je tomu u ostatních národů. Otázkou je, zda migrace a s ní spojená změna kulturního a geografického prostředí dokáže jistým způsobem změnit kulturní identitu Židů (Herman, 1977, str. 21).

Nejprve je potřeba si definovat často používaný pojem v rámci migrace – „akulturace“, jímž se rozumí změna původních kulturních vzorců vznikající po dlouhodobém kontaktu dvou a nebo více etnik. Změna může vzniknout buď u jedné ze skupin, nebo ve dvou a více skupinách. Tento pojem je definován mnoha způsoby a v některých případech se setkáme se záměnou slova asimilace (Sam, 2006, str. 11).

Kulturní asimilací v tomto výzkumu rozumíme jednu z forem akulturace. Tento proces nastává vyústěním vztahu mezi přistěhovalci a původními obyvateli. Kulturní asimilaci ve vztahu k migrantům lze definovat jako proces, v němž přistěhovalecká komunita nebo individuum přebírá kulturní atributy z původní společnosti a postupem času je vkládá do vlastního života. Jedná se tedy o obměnu kulturní identity, kdy se například obměňují návyky spojené se stravováním, jazykem a odíváním. Tento druh asimilace je dlouhodobý a obvykle trvá v řádu několika generací (Reilly, 1983, str. 293).

V případě, že etnikum klade důraz na uchování vlastní kultury a v závislosti na to se uzavírá před okolním světem, můžeme tuto strategii nazvat separací. Pokud je v zájmu obou etnik zachovat vlastní kulturní identitu a souvztažně s tím udržovat určitý stupeň interakce v rámci etnik, je tato alternativa nazývána integrace. Pro tuto strategii je typickým jevem navazování rozsáhlých společenských styků (Sam, 2006, str. 35).

Jakmile etnikum netouží nebo se mu nenaskytuje možnost udržovat kulturní identitu a minimálně usiluje o navazování meziskupinových vztahů, je tento případ nazýván marginalizace. Výše uvedené společenské modelové situace platí, pokud je nedominantnímu etniku dominantním etnikem povoleno dobrovolně si vybrat. V opačném případě používáme odlišné termíny nebo sledujeme u stejných akulturačních strategií rozdílné vzorce chování (Sam, 2006, str. 35).

Jestliže se naskytne nedominantnímu etniku možnost obdržet právo společně žít s dominantním etnikem pod podmínkou osvojení si základních hodnot majoritní společnosti, mluvíme o multikulturalismu. V tomto společenském uspořádání musí dominantní etnikum uzpůsobit národní instituce ke společnému soužití v daném pluralistickém systému. Multikulturalismus lze prosadit ve společnostech, které jsou psychologicky připravené žít v multikulturním prostředí, jinak řečeno ve společnostech, které splnily psychologické předpoklady potřebné k naplnění této kulturní ideologie. K těmto podmínkám patří schopnost komunit přijmout plurální společenské hodnoty a nízký stupeň společenských předsudků (tj. neracistické a neetnocentrické společenské postoje). V multikulturalismu se kladně přijímají kulturní společenské rozdíly a tím se stává kulturní identita minorit snadněji udržitelnou (Sam, 2006, str. 36).

Jak je již patrné, pro pochopení procesů spojených s migrací je důležité vzít v potaz reakci původního etnika na nově příchozí obyvatele, kteří s sebou mohou přinášet kulturu postavenou na odlišných hodnotách, než jaké vyznává původní obyvatelstvo. Naskytuje se zde alternativa, že si původní obyvatelé mohou vybudovat stereotypní xenofobii vůči „těm

druhým“. A. Touraine se k tomuto stavu vyjádřil následujícím způsobem: „Ten druhý není vnímán podle toho, co dělá, ale podle toho, za koho je považován, a podle jeho přirozenosti, která je interpretována v morálních a biologických termínech.“ Cizí etnikum se může stavit do pozice „vetřelce“, jenž představuje hrozbu pro původní národní identitu (Sitek, 2016, str. 53).

Dle sociologického díla Sidney a Alice Goldstein „Jews on the Move: Implications for Jewish Identity“, pojednávajícího o vlivu migrace na židovskou identitu, může mít cizí kultura, do které Židé imigrují, pozitivní vliv na budování nebo udržení židovské identity. Podstatným stabilizujícím prvkem židovské identity se jim jeví možnost mít přístup k zařízením, která jim umožní komunikaci s ostatními Židy. Pokud se v oblasti, kam se Židé uchýlili k migraci, vyskytují organizace poskytující tento druh zařízení, je tento proces výrazně zjednodušen. Migrace dokáže stejným způsobem narušit identitu jak židovských komunit, tak jedinců. V případě jedince je k udržení židovské identity rozhodující, zda se pokusí vyhledat ostatní židovské komunity vyskytující se na daném území nebo organizace, které mu toto umožní. Pod tyto organizace můžeme zařadit synagogy, vzdělávací zařízení a košer restaurace (Goldstein, 1996, str. 8).

4. Vlastní práce

4.1. Historie Židů v českých zemích a kulturní identita

Židé v Čechách a na Moravě spadají pod aškenázskou kulturu. Začátek přítomnosti Židů na tomto území spadá do doby římské, kdy zde obchodovali židovští kupci s karavanami. Přesto o tomto období nalezneme prvotní písemné záznamy až z 10. století.¹ Mezi významné zprávy o Židech na území českých zemích můžeme zařadit Kosmovu kroniku, v níž nalezneme popis kupeckých osad vznikajících v 10.–13. století na území Prahy, Brna, Jihlavy a Litoměřic. Z této doby pochází nejstarší pražská Staronová synagoga a náhrobní kameny ze židovských hřbitovů. Dle dochovaných dokumentů podléhali Židé v dobách středověku panovníkovi, na jehož souhlas mohli pobývat v českých zemích. S privilegiem svobodných lidí, tzv. „hostů“, byli zařazeni do stejné společenské vrstvy jako ostatní národnostní menšiny – Románi a Němci, kteří se obdobně soustředili na obchodní činnost. Pro tehdejší české knížectví (později království) znamenali Židé přínos, který napomohl hospodářskému rozvoji území osídlovaného Židy. Židovská obchodní činnost se zaměřením na dálkový dovoz luxusního zboží ze zahraničí (koření, víno, orientální látky, šperky a zbraně) zásobovala české země nedostatkovými produkty. Součástí obchodu byl také vývoz surovin (především vosku, dřeva a kožešin) a dobytka. Židé představovali pro panovníka pravidelný a stálý příjem, který odváděli za souhlas k přebývání na území českých zemí. Začátkem 13. století nastala pro Židy právní společenská změna v podobě kanonického práva, které omezovalo vykonávání řemeslné a výrobní práce Židů. Na území ghetta jim bylo dovoleno pouze zaměstnání ve sféře sociální (Šedínová, 1997, str. 35–36).

Právní postavení Židů bylo ve 13. století určováno panovnickými privilegii. Roku 1254 privilegium Přemysla Otakara II změnilo status Židů ze svobodných obyvatel na královské poddané. Privilegium nařizovalo Židům podřídit se panovníkovi a finančnímu úřadu. To zaručovalo Židům určitou ochranu. Vandalismus židovského majetku byl trestán stejnou mírou jako ničení panovníkova majetku. Tvrdé tresty byly taktéž stanoveny za fyzické napadení Židů nebo jejich zranění. Ve vnitřních sporech týkajících se oblasti židovské společnosti mohli Židé jednat dle vlastního talmudického práva. Pokud spor přesahoval židovskou pospolitost a zasahoval například do křesťanského světa, byl spor podstoupen židovskému rychtáři, který znal právo městské i židovské. Dále bylo možné se

¹ Raffelstättenský celní úřad z roku 906 zaznamenává obchodní spoje židovských kupců na území Moravy (Šedínová, 1997, str. 35).

odvolat k vyšší instituci. Ochranařská moc panovníka nad židovskou menšinou měla za následek úzké spojení mezi politickou, hospodářskou situací země a bezpečností Židů v majoritní společnosti. V případě oslabení panovnické moci docházelo k nedostatku nebo k úplnému vynechání ochranařských opatření Židů. Proto se také stávali snadným terčem páchání násilných zločinů. Motivaci k těmto agresivním tendencím představovaly konkurenční boj na městském hospodářském trhu a v řemeslnických pracích. Střídání panovnické moci v českých zemích rozhodovalo o právním postavení Židů, což v určitých etapách měnilo obchodní omezení Židů k rozvolnění jejich výrobní a řemeslné aktivity i mimo ghetto. Toto příznivější období židovského obchodu vedlo k násilným střetům s konkurenčními řemeslnými cechy. Nenávist později přerostla v náboženské a sociální motivy, které zapříčinily systematické vyhánění Židů (Šedínová, 1997, str. 36–37).

V období husitských válek zaujali Židé neutrální a nezúčastněné postavení, což napovídalo o vzdálenému způsobu smýšlení Židů oproti katolíkům a husitům. Tímto postojem si Židé v tomto období zajistili poměrný klid od pronásledování oproti předcházejícímu období (Rybár, 1991, str. 48).

Protižidovské pogromy dosáhly masových rozměrů v období pohusitských válek. Charakteristické pro tuto epochu bylo oslabení hospodářské a mocenské síly krále. Zesílení šlechtické moci a získání vlastních privilegií měst ve vystěhování Židů z měst podpořilo likvidaci konkurenčních řemeslných, obchodních a peněžních židovských institucí (Šedínová, 1997, str. 37).

V rozmezí 15.–16. století rozhodly městské rady o vykázání Židů ze všech královských měst s výjimkou Prahy a Kolína. Za prvním úplným vypovězením Židů z českých zemí stál Ferdinand I. v roce 1541. O šest let později roku 1547 jim Ferdinand I. povolil návrat. To mělo za následek, že Židé změnili původní osídlení z velkých měst na venkov a nikdy nebyli z Čech plně vypovězeni. Ve venkovských obcích Židé spolupracovali se šlechtou a účastnili se rozvoje velkostatků. K nejvyššímu zemědělskému a průmyslovému rozmachu Židů na venkově došlo na Moravě, kde působili ve všech hospodářských odvětvích. Obec Mikulov se stala hlavním duchovním centrem na Moravě, kam přesídlil od poloviny 16. století moravský zemský rabín. Obec Mikulov postupem času získávala prestiž jako hlavní duchovní židovské středisko, kde vznikla později talmudická škola (Šedínová 1997, str. 39).

Období renesance se považuje za „zlatý věk“ židovských dějin. Velká města už nebyla nadále Židům nepřístupná, což vedlo k rozkvětu pražského židovského ghetta.

Nejvýznamnější epocha tohoto rozkvetu se připisuje období od druhé poloviny 16. století do počátku třicetileté války (1618). Praha se stala díky Rudolfovi II. hlavním kulturním centrem Evropy, to napomohlo k celkovému hospodářskému a kulturnímu rozvoji pražského ghetta. Rudolf II. představoval osobnost přitahovanou kuriozitami, s tím byl spojen jeho zájem o židovskou kulturu. Politická rozhodnutí Rudolfa II. vždy vyznívala ve prospěch židovských obyvatel. Židé v období jeho vlády byli ujištěni, že nebudou vypovězeni z Prahy a českých zemí. Velká část židovského obchodu a řemesel byla za vlády Rudolfa II. zlegalizovaná. To spolu s právní stabilitou a relativní volností v samosprávě v ghettu uklidnilo vývoj Židů v českých zemích až do počátku třicetileté války. Pražské židovské město se stalo jedním z největších židovských sídlišť Evropy a jedním z hlavních aškenázských center. Fungovaly zde významné talmudické školy a hebrejské tiskárny. Uvolněná atmosféra na poli hebrejské literatury a knihtisk přispěly k jejímu radikálnímu rozvoji. Proto bývá období 16.–17. století nazýváno „zlatým věkem“ hebrejské české literatury (Pěkný, 2001, str. 73).

Byla to éra působení význačných židovských učenců, z nichž je bezesporu nejznámější rabín Jehuda Liwa Ben Becalel (1520–1609), známý též jako Rabi Löw, nazývaný hebrejsky Maharal. Přestože je Rabi Löw znám v širším povědomí jako legendární tvůrce golema, nenajdeme v jeho dílech jediný záznam o této umělé bytosti. Pověsti o pražském golemovi totiž vznikly později, a to během 19. století v proudu česko-německé židovské romantické literatury. V těchto literárních dílech, která vznikla několik století po jeho smrti, nalezneme pověsti o stvoření golema a jeho tvůrcem měl být Rabi Löw (Šedínová 1997, str. 39–43).

V Praze Rabi Löw působil jako náboženská autorita v úřadu vrchního rabína pražské Ješivy². Předtím zastával dvě desetiletí roli moravského zemského rabína v Mikulově, než v roce 1597 v Praze nahradil svého předchůdce Abrahama Jaffe. Věhlasu se mu dostalo pokrokovou pedagogickou činností, kdy upřednostňoval před memorováním pochopení látky uzpůsobené věku a schopnostem žáka. Dílo Rabiho Löwa zahrnuje tři kázání a devět velkých pojednání (Putík, 2005, str. 41–43).

Jako další významnou osobu můžeme uvést židovského bankéře a obchodníka Mordechaje Ben Šemuela Maisla (1528–1601), který stabilizoval poměry Židů po roce 1564. Od roku 1576 se stal členem sboru židovských starších a posléze primasem Pražské židovské obce. V dobách jeho vedoucího postavení se dostalo této obci vyšší autonomie. Praha se

² Ješiva je židovská škola vyššího vzdělání (Sherbok, 2013, str. 236).

stala vyhledávanou destinací bohatých židovských kupců, což bylo klíčové pro rozvoj tehdy stagnujícího pražského ghetta. Jeho zásluhou došlo k rozsáhlým dostavbám židovského města. Na vlastní náklady vybudoval židovskou radnici spolu s Vysokou synagogou. Mezi jeho nejokázalejší stavební díla patří Maiselova synagoga pojmenovaná dle něj. Kromě toho vystavěl špitál, lázeňský dům, mikve³ a tři klausy, z nichž v jedné byla později zřízena známá talmudická škola Rabiho Löwa. Dále napomohl židovské obci bezúročnými půjčkami poskytovanými především řemeslníkům a chudším vrstvám, které podpořily stabilitu obyvatelstva. Proslulého postavení dosáhl Šemuel Maisl i mimo židovskou komunitu. Dle dochovaných zdrojů se věnoval rozsáhlému obchodu se zlatnickými výrobky, stříbrem, vlnou a půjčováním peněz, jež poskytoval šlechtickým rodinám a panovníkům. Své místo na trhu si dokázal vydobýt respektovaným postavením samotného „dvorního Žida“⁴ Rudolfa II. Podle některých historiků je Maisl považován za údajně nejbohatšího Pražana své doby (Pěkný, 2001, str. 73–75).

Srovnatelná privilegia měl v pražské židovské společnosti té doby pouze Jakob Baševi z Treuenburgu (1570–1634), zvaný Jakub Šmileš, jenž byl eminentním finančníkem, obchodníkem a později dvorním Židem krále Matyáše. Mimo mimořádné funkce bankéře tří českých králů se mohl Baševi pyšnit šlechtickým prediktátem a erbem, který mu udělil Ferdinand II. jako prvnímu Židovi v mocnářství. U Baševih nalezneme podobnost ve svém filantropickém charakteru jako u svého předchůdce Maisela. Na rozdíl od Maisela dokázal svojí dárcovskou finanční pomoc předat i zahraničním Židům v Evropě (španělským, polským, německým). Roku 1616 se Baševi stal hlavním představitelem Pražské židovské obce. V Praze postavil díky svým vysokým ziskům renesanční třípatrový palác po vzoru Albrechta z Valdštejna, který se později stal obětí demolic, tzv. pražské asanace (Pěkný, 2001, str. 77–78).

Situace Židů v Čechách se v období třicetileté války výrazně zhoršila. Ztratili hospodářskou a sociální jistotu, protože došlo k postupnému rozvrácení městské i zemědělské výroby, destabilizování vnitřního trhu a omezení mezinárodního obchodu. Kvůli potřebě státu financovat válku byli Židé jako „služebníci komory“ povinni odvádět vyšší daňové odvody než dříve. Přes ekonomické existenční problémy byli navíc napadáni městkou chudinou. Poslední týdny třicetileté války muselo velké množství Židů při obraně

³ Židovská rituální lázeň (Sherbok, 2013, str. 226)

⁴ Dvorní Židé (hofjude) byli vysoce privilegovaní obyvatelé ghetta, již poskytovali panovníkům dodavatelské investiční a bankovní služby, za které byli odměňováni (Pěkný, 2001, str. 75).

Prahy před švédskými vojsky nasazovat vlastní životy. Zvrat k lepšímu nepřicházel ani po skončení třicetileté války. Společnost nedokázala ocenit jejich pomoc při obnově zpusťosené země, naopak zesílila restriktivní opatření zaměřená na obyvatele židovských ghett. V roce 1650 dosáhl zemský sněm zrušení židovských privilegií obnovených Ferdinandem III. roku 1648. Jeho rozhodnutí zahrnovalo zákaz obchodního a výrobního podnikání Židů a najímání křesťanů. Dle vydaného usnesení měli být Židé vystěhováni z celého území, jež nebylo jimi obydlené před rokem 1618 (Šedínová 1997, str. 45).

V roce 1726 vydává Karel VI. po sčítání obyvatel nehumánní tzv. familiantský zákon (platný až do roku 1848), podle kterého se mohl v židovských rodinách oženit pouze nejstarší syn. Tento zákon nepovoloval mladším synům uzavírat sňatek, což mělo za cíl omezit nárůst počtu židovského obyvatelstva. Měl být zachován pevný počet židovských rodin, a to 8 541 v Čechách a 5 106 na Moravě. Kromě familiantského zákona čelili Židé tzv. translokačnímu reskriptu. Podle tohoto ustanovení bylo židovské obyvatelstvo izolováno od zbytku křesťanské společnosti. Tímto reskriptem mohla být židovská ghetta osídlena pouze ve vytýčené vzdálenosti od kostelů a křesťanských náboženských staveb. O historicky druhém celkovém vyhoštění Židů z českých zemí rozhodla Marie Terezie v letech 1744–1748. Vydané edikty Marie Terezie krátce po vydání pozbývaly platnosti a byly po nedlouhé době plně zrušeny. Po jejich zrušení se mohli vrátit pouze ti Židé, kteří zaplatili tzv. toleranční daň (Šedínová, 1997, str. 46–47).

K podstatné změně situace Židů v českých zemích došlo za vlády Josefa II., a to vlivem osvícenství. Josefínské reformy byly rozhodujícím faktorem k postupnému židovskému zrovnoprávnění – emancipaci. Vydáním Josefova tolerančního patentu došlo k vyrovnání vztahů mezi vyznavači jiných náboženství, než byl katolicismus. Židé tak byli zapojeni do politického a hospodářského života státu. Nebyli již nadále nuceni nosit židovské žluté označení na oděvu. Dvorský dekret vydaný dne 18. října 1781 umožnil Židům navštěvovat všechny typy škol včetně univerzit s výjimkou teologické fakulty. Spolu s rozvolněním v oblasti vzdělání povoloval dekret získat akademickou hodnost a pracovat v dříve zakázaných zaměstnáních. Uvolnění protižidovských restrikcí nadále otevřelo Židům možnosti ve sféře podnikání, zemědělství a průmyslu. Přesto Židé nemohli plně rozvinout svůj potenciál díky zakazu vlastnit a kupovat půdu. Josefínské reformy představovaly zásah do vnitřních vazeb židovské obce, které ztratily autonomii v oblasti soudnictví. Obcím byla pouze ponechána soudní moc v řešení náboženských otázek. Zbytek nadále podléhal státnímu soudnictví (Šedínová, 1997, str. 47).

Na úplné občanské zrovnoprávnění museli Židé počkat až do 19. století. V letech 1848–1849 došlo ke zrušení všech protižidovských diskriminačních opatření. Na podzim 1841 přestala platit povinnost odvádět speciální židovské daně a v březnu 1849 byl zrušen přes století platný familiantský zákon (vydaný Karlem VI. v roce 1726). O rok později (1849) zemský směn uzákonil rovnost všech občanů před zákonem. Zrovnoprávnění židovského obyvatelstva a stěhování Židů do měst vyvolalo proti nim násilnické protesty (Baránek, 2021, str. 12).

Rozpad Rakouska-Uherska v roce 1918 a přijetí nové československé ústavy přinesly pro židovské obyvatelstvo řadu přívětivých změn. Československá ústava uzákonila občanskou rovnoprávnost a nově deklarovala kolektivní náboženská a národnostní práva. Židé se již mohli oficiálně hlásit k židovské národnosti (Československo bylo jediným státem, kde tomu tak bylo). Navzdory tomu se Židé raději hlásili k české nebo německé národnosti. Nové společenské poměry přispěly k postupné sekularizaci Židů. Ideový směr Theodora Herzla – sionismus začínal v Československé republice zažívat rozmach (Baránek, 2021, str. 40–41).

V Praze a Karlových Varech se dokonce v letech 1921, 1923 a 1933 pořádaly mezinárodní sionistické kongresy (Franková, 2005, str. 41).

Dopad velké hospodářské krize v 30. letech přispěl k postupnému ekonomickému úpadku českých Židů. Další ranou se pro Židy stal nástup Adolfa Hitlera k moci v r. 1933. Nejhorší situaci byli vystaveni Židé v německy hovořícím pohraničním území, kde se razantně zvýšil počet jejich fyzických a verbálních napadení. Tyto poměry se po vpádu německých vojsk v důsledku mnichovské dohody staly zcela neúnosnými, proto Židé pod vlivem teroru opouštěli pohraničí a stěhovali se do vnitrozemí (Baránek, 2021, str. 40–41).

Bezbrhému antisemitismu ale neunikli Židé ani ve vnitrozemí, kde se stali obětmi perzekucí a násilností, jež ve většině případů vyústily v deportace do koncentračních táborů. Jen malé hrstce židovských obyvatel se podařilo včas emigrovat. Od léta 1939, kdy protektor Konstantin von Neurath vyhlásil norimberské zákony platné na území Protektorátu Čechy a Morava, se několik tisíc Židů aktivně připojilo k domácímu a zahraničnímu protinacistickému odboji, který se později podílel na znovudobytí a obnovení Československa. Židům, kteří přežili vyhlazovací koncentrační tábory a mohli se vrátit do Československa, se ale mnohdy nedostávalo ze strany společnosti dostatečné solidarity a pochopení. Problémy nastaly po předání moci komunistické straně, kdy už v 50. letech nastal hon na sionisty zapříčiněný nezájmem nově vzniklého Izraele v očekávané spolupráci se

SSSR. Burcujícím činem této protisionistické politiky se stal proces s tehdejší generálním tajemníkem strany Rudolfem Slánským, jenž byl popraven 3. prosince 1952. Pod záminkou tzv. boje proti sionismu byli i ostatní obyvatelé židovského původu obviňováni ze spiknutí a následně zatýkáni, vězněni a propouštěni ze zaměstnání. S výjimkou krátkodobého uvolnění režimu v 60. letech 20. století přetrval tento stav až do pádu komunismu v r. 1989 (Baránek, 2021, str. 80).

Pražští Židé odvozují svůj vlastní původ na základě historie českých Židů. Různé historické události propojují se životy rodinných předků. Rodné listy jim v tomto napomáhají a poskytují důkazní oporu. Pro Židovské muzeum v Praze představují kopie rodných listů cenný doklad, s jehož pomocí se vyplňují prázdná místa o početních stavech pražských Židů v postupném dějinném sledu. Původní majitelé rodných listů poté výměnou získali od pražského Židovského muzea vypracovaný rodokmen. Důležitost historie pro jednotlivce má individuální charakter. U některých osob nemá historie příliš velkou váhu a na to se mnohdy váže nedostatek motivace mluvit s druhými o prožitých životních zkušenostech. V opačném případě je historie důležitou součástí identity osob. Pro tento typ osob Pražská židovská obec spolupracuje se spolkem „Terezínská iniciativa“, který má za úkol slučovat přeživší holocaustu. Spolek je dále zaměřen na vědeckou a publikační činnost týkající se moderních židovských dějin. Participace v těchto spolcích nebo v jiných diskuzích a akcích zaměřených na židovské dějiny (kupříkladu na Pražské židovské obci) může vést k prohloubení a zesílení kulturní identity spolu s pocitem židovské sounáležitosti.

„Já jsem doma našla spoustu rodných listů, takže jsem to nabídla Židovskému muzeu, který tyhle věci schraňuje a oni mi za to udělali rodokmen. Takže jsem zpětně zjistila, odkud vlastně pocházím“ (Helena Becková).

„Když jsem přišla na obec, tak najednou jsem cítila, že někam patřím“ (Helena Becková).

„Existuje tady spolek, který se nazývá „Terezínská iniciativa“, a tam jsou organizovaní ti přeživší, ale bohužel už vymírají, že jo. Kteří dělají ty přednášky, jezdí do těch škol a podobně“ (Helena Becková).

„Třeba můj otec bojoval v západní armádě a nikdy o tom nemluvil“ (Helena Becková).

4.2. Historie Pražské židovské obce

Počátek prvního pražského židovského osídlení se datuje do 10. století. Židé se nejdříve usazovali jako kupci podél obchodních cest a později ve středověku se stávali

uznávanými lékaři. Důkaz o této vykonávané profesi můžeme vidět na náhrobních kamenech Starého židovského hřbitova v podobě lancety, znaku lékařského povolání. Odhaduje se, že na území Prahy v rozmezí 10.-13. stol. existovalo židovské osídlení na několika místech. Dle Kosmovy kroniky je kupříkladu známé osídlení v oblasti dnešní Malé Strany při pražském podhradí a podél Vyšehradu. Obě tato osídlení čekal pohnutý osud. Nejprve bylo srovnáno se zemí osídlení na Vyšehradě křižáckými výpravami v letech 1096–1098 a v roce 1142 vypukl požár na Malé Straně, jenž zničil zdejší osadu. To zapříčinilo přesun centra života pražských židovských obyvatel na území Starého Města, kde postupem času vznikalo největší židovské sídliště a později pražské ghetto. Území Starého Města osidlovaly dvě rozdílné židovské kultury. Starší osídlení (z 10.–11. století) s byzantskými kořeny se rozprostíralo kolem nejstarší pražské synagogy – tzv. Staré školy (dnes zde stojí Španělská synagoga) a novější aškenázské osídlení, jež přišlo ze západu z německy mluvící oblasti, se zabydlelo poblíž Staronové synagogy (Sadek, 1991, str. 18).

Ve 14. století udělil Karel IV. povolení k pobývání Židů i mimo pražské ghetto, díky němuž se Židé usadili i na Novém Městě. Jako jediné hmotné svědectví z tohoto novoměstského sídliště nám zůstalo několik náhrobních kamenů z velkého židovského hřbitova v centru Prahy, které byly objeveny ve Vladislavově ulici. Přesto rozhodující postavení vždy zaujímal židovské osídlení u Staronové a Pinkasovy synagogy, posléze od 17. století nazývané Židovské Město (Sadek, 1991, str. 18).

Židovská obec v Praze si držela vůdčí postavení vůči zbytku židovského života v českých zemích. Je to odůvodněno tím, že pražské ghetto zastupovalo veškeré obyvatelstvo židovského původu před panovníkem a zemskými úřady. Praha se proto stala místem, kde se rozhodovalo o budoucnosti všech židovských obyvatel (Židovská obec v Praze, 2021).

Hlavní náboženské a správní středisko pražského Židovského Města bylo vždy umístěno v blízkosti Staronové synagogy. K potřebám ghetta zde stávalo i malé tržiště. Nejdůležitější obchodní život se odehrával nedaleko široké ulice, kde údajně byli ubytováni nejbohatší Židé ghetta. Je již jasné, že ghetto a jeho gotická čtvrť patřily k méně výstavným částem Prahy. Situaci nedokázaly zlepšit ani více honosné synagogy a obecní domy. Nástupem primase Mordechaje Maisla koncem 16. století bylo pražské ghetto stavebně dotvořeno společně s pevným urbanistickým plánem, který již nebyl v budoucnu nijak radikálně obměněn (Pěkný, 2001, str. 387–388).

Pražský primas byl volen od 16. století na dobu jednoho roku, s jeho volbou museli souhlasit úředníci královské komory udělením souhlasu. Funkce primase spočívala v zastupování židovské obce při vyjednáváním se státními úřady a městskou radou. Na tuto pozici byl obvykle volen vlivný a majetný Žid s hojnými obchodními styky. Časté bylo, že funkci šadlana vykonával dvorní Žid. Typickým představitelem šadlana a dvorního Žida byl právě Mordechaj Maisl (Šedínová, 1997, str. 41).

V této době se ghetto kvůli nedostatku místa potýkalo s přelidněností. Z tohoto důvodu došlo k jeho rozsáhlému rozšíření ghetta těsně po roce 1618 a v této podobě vydrželo beze změn až do 19. století (Pěkný, 2001, str. 387–388).

Přesto rozšíření ghetta nebylo vzhledem k počtu obyvatel stále dostačující. Po bitvě na Bílé hoře v roce 1620 se celkový počet domů pohyboval v rozmezí 190–400, což pro tehdejších 10 000 obyvatel nebylo ani zdaleka uspokojivé. Při potřebě přestavby ghetta naráželi Židé na různé zákazy vydávané úřady, jež se obávaly propuknutí pandemií a požárů. Od 60. let 17. století skončily veškeré naděje na další rozšiřování ghetta. Naopak se Židé museli přesunout za původní středověké hranice ghetta a čelit systematické redukci obyvatel (Pěkný, 2001, str. 388).

V roce 1639 zasáhla pražské ghetto silná morová epidemie, již podlehla celá polovina jeho obyvatel (3 529 osob). Kromě tíživé situace způsobené pandemií byli navíc Židé označováni za její hlavní šířitele. Tento pohled na Židy nebyl čistě nenávistné antisemitské povahy, protože první nakažení byli skutečně zaznamenáni v ghettu, kam byla nemoc řetězově zavlečena z Balkánu. Velký požár, jenž vypukl 21. června 1689 ve Starém Městě, zasáhl a zničil velkou část pražského ghetta včetně památek. Židé se nemohli požáru nijak efektivně bránit, protože jim bylo údajně zakázáno hasit. Ve výsledku požár zpusťošil 11 synagog a z celkového počtu 318 domů zůstaly pouze tři (Pěkný, 2001, str. 90–91).

Přelidnění ghetta pokračovalo do 19. století. V roce 1850 tak představovalo nejhustěji zalidněnou část Prahy, kdy na jeden hektar připadalo 1 822 osob. Sestava veřejných budov Josefova byla následovná: 9 synagog, radnice, berní správa, dvě školy, nemocnice, jatky a márnice. Pražské ghetto se stalo místem, kde zůstávali pouze nejchudší Židé spolu s ortodoxií. Ostatní nacházeli ubytování v ostatních částech Prahy. Nenadálý odchod Židů dokládá tehdejší situaci ghetta. Chyběla zde funkční kanalizace, ulice byly plné odpadků a přemnožené havěti (Rybár, 2001, str. 101–102).

Vrchol úpadku nastal koncem 19. století. Ghetto se stalo epicentrem infekce, vysoké mortality a kriminality. V době honosných pražských barokních a novorenesančních paláců a katedrál bylo pražské ghetto stále nerozvinutým článkem města, který ve výsledku snižoval životní úroveň celé Prahy, což navíc umocňovalo jeho umístění v samotném centru Prahy. Proto na popud vládní rakouské stavební buržoazie, podnikatelů a stavitelů se začal tvořit tzv. „ozdravovací plán“. Architekti měli pomocí nově vzniklého plánu zasáhnout především v historickém centru Josefova, v němž Židé tvořili již pouze minoritu (stav Židů se z celkových 80 % v roce 1850 snížil na pouhých 20 % v roce 1890). Dne 11. února 1893 byl říšskou radou a českým sněmem schválen tzv. asanační zákon, jenž měl architektonicky vyřešit nevyhovující části Prahy. V první řadě mělo dojít k rozsáhlé přestavbě židovského ghetta a dále staroměstské severní strany, nábřeží Na Františku a okolí kostela sv. Haštala. V rámci asanace podlehla také Vojtěšská čtvrť a Podskalí v Novém Městě. Asanační okrsek v pražském ghettu byl dle zákona vyvlastněn a následně zbaven veškeré daňové zátěže na dalších 20 let. Celkový asanační okrsek Josefova čítal 288 domů v 31 ulicích. Majitelé domů zahrnutých do asanačního okrsku byli postaveni před nelehkou situací. Nově schválený zákon jim nabízel tři možnosti – provést úplnou renovaci domu, postavit nový dům místo původního na vlastní náklady (bez daňové zátěže), přijmout do dvou let vyvlastnění (do roku 1896) (Rybár, 2001, str. 104).

Ohroženy nebyly pouze soukromé obytné domy, ale také veřejné a soukromé modlitebny. Během asanačního řízení byly srovnány se zemí tyto synagogy: Cikánova synagoga, Velkodvorská synagoga, Nová synagoga, Taussigova synagoga, Popperova synagoga a dalších přibližně dvacet synagog. Jednou z nejvýznamnějších památek, jež byla zbořena v rámci asanace, je například i Baševiho palác ze 17. století (Pěkný, 2001, str. 400).

Pražské ghetto bylo oficiálně zrušeno na jaře roku 1849 a tím se Židovské Město stalo posledním zrušeným ghettom mimo oblast Orientu. Území ghetta bylo administrativně přiřčeno ke zbytku Prahy a až v roce 1861 byla čtvrť konečně zrovnoprávněna. Tímto tato oblast nabyla chybějících výsad, které už dávno existovaly ve zbytku Prahy. Obyvatelé Josefova se již mohli ubytovat ve všech částech Prahy a provozovat zde vlastní obchodní činnost. To vyvolalo odliv bohatších Židů z Josefova a společně s tím Josefov patričně zchudl (Pěkný, 2001, str. 389).

Pražští Židé byli vystaveni antisemitismu obdobně jako Židé v jiných částech Evropy. Nejčastěji za ním stál motiv náboženský, hospodářský nebo jakýkoliv druh fyzického nepřátelství. Rozsah vražd Židů se nikdy nevyrovnal (do období 2. sv.

války) zemím, jako bylo Rusko, německým státům a Španělsku. Přesto i v Praze došlo ke značným pogromům. Nejznámější a vůbec největší masivní pogrom zaznamenaný do 2. sv. války nastal v roce 1389 o Pesachu a pojmenovaný byl Krvavé Velikonoce. Byly během něj zabity 3 000 obyvatel pražského ghetta. Stejně jako Židé v českých zemích byli i pražští Židé třikrát vypovězeni, a to vždy rozmezí dvou set let: 1541–1564, 1744–1748 a naposledy v letech 1941–1945. Koncem třicátých let 20. století se Praha spolu s Paříží stala místem, kam se uchýlovalo nejvíce Židů z Německa a anektovaného Rakouska před hrozbou nacismu. Zanedlouho se i tito Židé stali oběťmi nacismu po vpádu německých vojsk do českých zemí dne 15. března 1939. Na počátku války žilo v Praze celkem 39 395 Židů, koncentrační tábory jich přežilo jen 7 540 (Židovská obec v Praze, 2021).

Po skončení 2. světové války se mnoho pražských Židů rozhodlo přestěhovat do Izraele a dalších zemí. Druhá velká vlna emigrace přišla na konci 60. let po vpádu vojsk Varšavské smlouvy. Po těchto odsunech nakonec zbylo v Čechách 12 000 Židů, z toho nejpočetnější komunita byla v Praze. Od nástupu komunistického režimu roku 1948 až po jeho konec v listopadu 1989 Židovská obec v Praze nikdy nepřerušila svoji činnost, a to ani přes těžké podmínky a dohled státní bezpečnosti služby. Tím byl zajištěn základ pro budování židovského života v Praze po pádu komunismu (Židovská obec v Praze, 2021).

4.3. Židovské muzeum v Praze

Židovské muzeum v Praze bylo založeno v roce 1906, bylo tehdy třetím nejstarším židovským muzeem ve střední Evropě⁵. Muzeum bylo založeno za účelem záchrany významných inventářů Cikánovy synagogy a Velkodvorské synagogy, určených při pražské asanaci k demolici. Podařilo se tak zachránit předměty, které mimo historickou hodnotu sehrávaly důležitou roli při udržení a vymezení kulturní identity Židů v Praze. Důležitou úlohu sehrál při založení muzejního spolku Salomon Hugo Lieben, který předtím publikoval několik děl týkajících se kulturních dějin pražských Židů. Do funkce prvního předsedy muzejního spolku byl zvolen Adolf Hahn, člen představenstva Velkodvorské synagogy. Stanovy „Spolku k založení a vydržování Židovského muzea v Praze“ byly schváleny a vydány zemským místodržitelstvím 29. srpna 1906. Důležitou složkou stanov byl program muzea: „Spolek má sbírat, uchovávat a vystavovat předměty synagogálního a domácího kultu, zejména uměleckého charakteru, dále archiválie, rukopisy a tisky, týkající se

⁵ Mezi starší židovská muzea patřilo pouze muzeum ve Vídni (1895) a Frankfurtu (1897) (Rybár, 1991, str. 270).

židovských dějin a literatury, a nakonec pořizovat vyobrazení židovských památek, osobností a předmětů“ (Rybár, 1991, str. 270).

Sběratelská činnost uvedená ve stanovách je územně vymezena pouze na Prahu, Čechy a historické české země. V dobách založení Židovského muzea probíhala přestavba centra Josefova, která zamezila využít prostory muzea k uchování a vystavení svých sbírek. Proto jako prozatímní řešení byla používána budova v Benediktské ulici č. 5 v letech 1907–1908 na okraji Starého Města. K prvnímu otevření a zpřístupnění této expozice veřejnosti došlo v roce 1909. Poté byla expozice přesunuta do Josefovy ulice (dnes Široká) v prvním patře novostavby bývalého Pražského pohřebního bratrstva. Podstatná změna pro Muzeum nastala v roce 1924, kdy zvýšená návštěvnost vyústila ve snahu rozšířit expozici. Proto bylo rozhodnuto získat do pronájmu obřadní síň, která vyhovovala umístěním v blízkosti Starého židovského hřbitova, tím posloužila k rozšíření nové části židovské expozice. Používání obřadní síně radikálně zvýšilo počet návštěvníků, který překračoval i 10 tisíc osob ročně (Rybár, 1991, str. 271–272).

V dobách hospodářské krize v 30. letech prožilo Muzeum pozvolný ekonomický úpadek, který byl zapříčiněn úbytkem návštěvníků, poklesem subvencí a členských příspěvků. Po invazi německých vojsk a vzniku protektorátu Čechy a Morava v roce 1939 bylo fungování muzea omezeno pouze na užší činnost a počet návštěvníků se snížil na minimum. Po rozpuštění spolkových stanov v letech 1940–1941 musely muzejní sbírky přejít pod správu Pražské židovské obce. Dne 24. listopadu 1941 byl v Muzeu evidován poslední záznam v návštěvní knize (Rybár, 1991, str. 272–273).

K záchraně židovského kulturního dědictví shromážděného na našem území za bezmála 1000 let před likvidací organizací tzv. „Treuhandstelle“ bylo na návrh pražské ŽNO založeno Ústřední židovské muzeum v Praze, které mělo soustředit majetek opuštěných venkovských židovských obcí po deportacích vedených nacistickým Německem. Sbírkou Ústředního muzea obsahovala předměty ze všech 153 předválečných židovských obcí. Celkově se jednalo o více než 200 000 předmětů, které musely být jednotlivě evidovány na 101 090 katalogizačních kartách. Tuto činnost mělo na starosti 40 pracovníků muzea, kteří pracovali ve dvanáctihodinových směnách. Muzeum dále sloužilo k expozičním účelům pouze pro vysoce postavené úředníky nacistické strany. Po deportaci zbytku vedení Muzea do koncentračních táborů v roce 1945 byla jeho činnost naprosto paralyzovaná a zastavená (Rybár, 1991, str. 273–275).

K opětovnému otevření Muzea došlo po válce v roce 1945 pod správou Rady ŽNO. V roce 1949 došlo v rámci rozhodnutí Rady ŽNO a ČSR ke znárodnění majetku Muzea. Usnesením vlády dne 4. dubna 1950 bylo Židovské muzeum přetvořeno na Státní židovské muzeum, které bylo podřízeno ministerstvu školství (Rybár, 1991, str. 275–276).

Muzejní budova v Široké ulici byla předána státu, náhradou Muzeum získalo Vysokou a Pinkasovu Synagogu. V 50. letech byl rozsah správy Muzea rozšířen po předání Maiselovy a Španělské synagogy, které sloužily jako depozitáře a expozice synagogálního stříbra a textilu. Po invazi armád Varšavské smlouvy v srpnu 1968 byla potlačena spolupráce Muzea se západními judaistickými institucemi a pozastavena byla také výstavní, vědecká a publikační činnost. Výjimkou byla zahraniční výstava s názvem *The Precious Legacy*, která byla pořádána v několika městech USA a Kanady v letech 1983–1988. Po pádu komunismu v listopadu 1989 získala post ředitelky Židovského muzea Ludmila Kybalová. V roce 1994 byl navrácen původní název muzea za účasti Václava Havla a tehdejšího ministra kultury Pavla Tigrida. V tomtéž roce byl zvolen na místo ředitele muzea Leo Pavlát, který později dokázal uhájit tuto pozici až do současnosti (Pařík, 2019, str. 1–5).

Dnes je muzejní expozice rozdělena do čtyř pražských synagog – Maiselovy synagogy, Španělské synagogy, Klausové synagogy a Pinkasovy synagogy na základě historické posloupnosti a vybrané tematiky. Pro veřejnost je dále zpřístupněna Galerie Roberta Guttmanna a Starý židovský hřbitov. Mimo výstavní a depoziční činnost obstarává Židovské muzeum vzdělávací programy pro školy, pedagogy a veřejnost. Muzeum každoročně pořádá projekty, které mají za cíl zredukovat projevy extremismu, antisemitismu a rasismu ve společnosti. Dále zařizuje vědeckou a publikační činnost (Židovské muzeum v Praze, 2022).

4.4. Židovské památky v Praze

4.4.1 Židovská radnice a Vysoká synagoga

Vznik Židovské radnice (viz obr. 1) se datuje do druhé poloviny 16. století, kdy ji bohatý primas Mordechaj Maisel dal vybudovat společně s Vysokou synagogou v renesančním stylu. Radnice byla následně po požárech několikrát zrekonstruována do několika stavebních slohů, její dnešní finální podoba je s rokokovou fasádou, věžičkou a hebrejskými hodinami na původním renesančním jádře. Vnitřek dvoupodlažní radnice je zachován v pozdně barokním a renesančním stylu. Součástí interiéru je i rokokový sněmovní sál. V současnosti můžeme Židovskou radnici považovat za centrum kulturního a

náboženského života Židů v Praze. Sídlí zde Federace židovských obcí v Praze, Židovská náboženská obec v Praze a rabinát. Pořádají se zde i kulturní, náboženské a společenské aktivity včetně výstav, které pražští Židé příležitostně navštěvují a díky tomu je přisuzován Židovské radnici značný význam ve smyslu udržení kulturní identity Židů v Praze (Atlas Česka, 2008).

Vysoká synagoga byla stejně jako Židovská radnice postavena v renesančním stylu a spolu s radnicí tvoří jeden celek. Sloužila především pro členy rabínského soudu a představenstvo obce sídlící v radnici, a proto se jí také přezdívalo Radniční synagoga. Pojmenování Vysoká se synagoze dostalo kvůli umístění hlavního sálu v prvním patře radnice, kde je také umístěn Áron-ha-Kodeš. Synagoga je dodnes využívána jako modlitebna pro pracovníky Židovské radnice. V přízemí synagogy je umístěn obchod se židovskými suvenýry (prague.eu, 2022).

Vysoká synagoga není oficiálně považována za aktivní. Přesto je její prostor využíván k židovským oslavám nebo k pořádání liturgií jako finančně levnější varianta místo Staronové synagogy. Tato synagoga sehrává důležitou roli spjatou s židovskou identitou.

4.4.2 Staronová synagoga

Staronová synagoga (viz obr. 2), mezinárodně známá pod německým názvem – Altneuschul, se považuje za nejstarší dochovanou židovskou památku v Praze a za jednu z nejstarších pražských gotických památek vůbec. Její vznik spadá do let 1270–1280. Povolení ke stavbě Židé údajně získali přemyslovským privilegiem vydaným v roce 1254, který mimo jiné zaručoval ochranu veškerého židovského majetku včetně synagog a hřbitovů. Centrální a osamocené umístění synagogy opodstatňovalo její roli hlavního duchovního centra pražského židovského ghetta. Kromě bohoslužeb se zde pořádala nejdůležitější společenská a náboženská setkání. Staronová synagoga proslula jako jedna z nejstarších evropských synagog, jež se dosud využívá k náboženským obřadům (Rybár, 1991, str. 283).

Původně byla Staronová synagoga označovaná jako „Nová synagoga“ nebo „Velká škola.“ Po vybudování dalších synagog v ghettu (koncem 16. století), z nichž jedna nesla identický název „Nová synagoga“, bylo pro lepší orientaci rozhodnuto užívat název „Staronová synagoga“. Dle pražských židovských pověstí je původ názvu Staronové synagogy odvozen odlišným způsobem. Podle pověsti přinesli základní kameny pro stavbu Staronové synagogy andělé ze zbořeného Šalamounova chrámu pod podmínkou, že

hebrejsky „al-tenaj“ budou po příchodu mesiáše navraceny k obnově zbořeného chrámu. Z hebrejského „al-tenaj“ bylo posléze vyvozeno německé „*Altneu*“ – „staronový“ (Pařík, 2011, str. 13).

Architektonicky je synagoga zevnějškem typicky strohou stavbou, jak to bylo obvyklé u takového typu stavby (Pařík, 2011, str. 17).

Staronová synagoga patří k dvoulodním stavbám. Nelze přesvědčivě určit, kdo se zasloužil o její vybudování. Vedou se spory, zda se na stavbě podílela cisterciácká stavební huť nebo Kamenická královská huť, která ve stejné době uskutečňovala stavbu nedalekého kláštera svaté Anežky Na Františku. V obou výše uvedených případech nalezneme totožné stavební prvky aplikované stejně jak u předešlých staveb realizovaných hutnickými společnostmi, tak u Staronové synagogy. Při vstupu do synagogy se ocitneme v předsíni. Je to podélná místnost napojená na hlavní dvoulodí. Vnitřek je pokryt lomenými klenebními pásy. V 17. století zde byly za účelem výběru daní přistavěny dvě pokladnice. Portál do hlavní lodě je zdoben reliéfem vinných listů a hroznů. Kořeny vinného keře symbolizují dvanáct kmenů izraelských či dvanáct Jakobových synů. Hlavní sál s funkcí modlitebny zaujme poměrně rozlehlým prostorem. Do jeho středu je situované řečniště s pultem na Tóru obehnané ze všech stran gotickou mříží z 15. století. Do prostoru jsou zasazeny dva masivní pilíře, jež nesou žebrovou klenbu a dělí místnost na dvě lodě. Kuriozitou interiéru synagogy je korouhev darovaná Karlem IV. v roce 1357 spolu s privilegiem nosit židovskou obcí prapor. Vně východní stěny synagogy je umístěna schránka na Tóru (aron-ha kodeš) zdobená dvěma renesančními sloupy a tympanonem. Okolo zdí jsou rozmístěna sedadla, z nichž budí největší pozornost sedadlo s číslem 1, což bylo dle pověsti sedadlo legendárního rabína rabiho Löwa. Dle ortodoxní tradice sloužila hlavní loď pouze mužům, pro ženy byla dostavěna boční chodba v 17.–18. století (Rybár, 1991, str. 285–288).

Pražští Židé považují Staronovou synagogu za jednu z nejdůležitějších synagogálních staveb na světě (tato skutečnost platí také u většiny zahraniční židovské populace na světě). Je jednou ze dvou aktivních synagog v Praze (druhou je Jeruzalémská synagoga) a tím se podílí na tvorbě a udržení židovské kulturní identity. Na dnešní poměry postrádá synagoga řadu celospolečenských standardů týkajících se vnitřního vybavení synagogy, které dnes návštěvníkům židovských liturgií chybí.

4.4.3 Klausová synagoga

Počátky původní stavby stojící na místě dnešní Klausové synagogy sahají do éry zlatého věku renesance. Majetný a štedrý Mordechaj Maisl spolu s dvěma rabíny, Elieserem Aškenazim a Jehudou Liva ben Becalel-Löwem, se rozhodli roku 1564 vystavět tři tzv. „klausy“ (menší stavby). Jedna z klaus obstarávala funkci synagogy, v druhé byla založena věhlasná talmudická vyšší odborná škola (ješiva) Rabiho Löwa. Když klausy 21. června 1689 zasáhl ničivý požár, byla místo nich vedle Starého židovského hřbitova v roce 1696 vybudována nová barokní synagoga pojmenovaná dle shořelých klaus Klausová synagoga (viz obr. 3) (Pařík, 2011, str. 75).

Mimo pořádání náboženských obřadů obstarávala Klausová synagoga společensko-kulturní akce pražského židovského pohřebního bratrstva. V 2. polovině 19. století došlo k její rekonstrukci, kdy byla prodloužena, modlitebna a v prodloužené části byla přistavěna nadzemní galerie. Na ploše bývalého pražského ghetta je Klausová synagoga dosud největší a jediná synagoga barokního slohu. Dnes ji spravuje Židovské muzeum v Praze, jež využívá obě její podlaží k expozičním účelům (Rybár, 1991, str. 298–300).

Klausová synagoga není využívána jako aktivní synagoga, a tudíž není v současnosti pokládána za důležitou v kontextu s pražskou kulturní identitou.

4.4.4 Maiselova synagoga

V roce 1590 tehdejší primas pražské židovské obce Mordechaj Maisl obdržel pozemek společně s privilegiem Rudolfa II. pro stavbu vlastní soukromé modlitebny na území dnešní Maiselovy ulice. Dva roky nato v roce 1592 se dostalo Maislově synagoze prvního posvěcení. Dle detailních kronikářských záznamů zaplatil Maisl za stavbu celkem 12 000 denárů a základní kámen byl položen 14. Adaru 5350 (= 1590). V té době se Maiselova modlitebna řadila k nejhonosnějším synagogám v Praze. Původní trojlodní synagoga disponovala celkem 20 pilíři a v postranní lodi byla zřízena ženská modlitebna. Požár, jenž v roce 1698 postihl velkou část Josefova, zničil také Maiselovu synagogu. Obnovena byla pouze ve strohé a zjednodušené podobě roku 1691 (Rybár, 1991, str. 293).

Na starém půdorysu byl počet pilířů snížěn na 14 a byla přistavěna skleněná valená klenba a nadzemní ženská galerie po obou stranách (Pařík, 2011, str. 65).

Dále došlo na synagoze k několika úpravám (1862–1864 a 1893–1905), přičemž architekt Alfréd Grotte ji rozšířil a novogoticky upravil. Po invazi nacistických německých vojsk synagoga fungovala jako depozitář konfiskovaného židovského nábytku z

vyliďněných židovských obcí. Během komunistického režimu bylo muzeum v roce 1950 použito jako archivář sbírek Židovského muzea a roce 1965 zde byla otevřena stálá expozice synagogálního stříbra. Do dnešních dnů obstarává synagogu Židovské muzeum a pro veřejnost zde otevřelo expozici týkající se hlavních židovských reálií a svátků (Rybár, 1991, str. 295).

Maiselova synagoga (viz obr. 4) je dnes využívána pouze k expozičním účelům Židovským muzeum v Praze, a proto se žádným způsobem nepodílí na pražské kulturní identitě.

4.4.5 Pinkasova synagoga

Pinkasovu synagogu (viz obr. 5) dal roku 1535 vystavět Aron Mešullam, tehdejší nejbohatší a nejvlivnější člen Pražské židovské obce pro potřeby vlastní rodiny Horoviců. Synagogu založil v těsné blízkosti Starého židovského hřbitova hned vedle svého domu U Erbů. Vnuk Arona Mešullama – Pinkas Horowitz pojmenoval synagogu podle sebe názvem Pinkasova škola. Pinkasova synagoga je dvoukřídlá, převážně renesanční stavba postavená na půdorysu do tvaru L. Ženská a mužská část jsou odděleny půlkruhovými zdvojenými okénky a v patře půlkruhovými arkádami. Od počátku 50. let 20. století je interiér upraven jako památník obětí šoa, jehož hlavním prvkem je soupis 77 297 jmen českých a moravských Židů, kteří zahynuli v době holocaustu za 2. světové války. Do dnešních dnů spravuje Pinkasovu synagogu Židovské muzeum v Praze, které ji využívá k expozici pro veřejnost. Synagoga v současnosti není aktivní, a tudíž nemá velký význam pro uchování nebo tvorbu pražské židovské kulturní identity (Atlas Česka, 2008). Pro židovskou veřejnost se v synagoze pravidelně (dvakrát ročně) pořádají ceremonie na památku obětí šoa a tímto způsobem může Pinkasova synagoga posilovat pocit sounáležitosti u pražských Židů. V 90. letech byla synagoga propůjčována reformní konglomeraci k pořádání liturgií, což v současnosti nebylo dokázáno.

Součástí synagogy je i rituální lázeň – mikve, která byla nalezena až roku 1968 po archeologickém průzkumu suterénu (Synagogue, 2021). Mikve byly využívány Židy již od dob starověku. Hlavním úkolem mikve je navrátit ztracenou rituální čistotu člověku, jenž ji ztratil po kontaktu s mrtvým nebo předmětem způsobujícím znesvěcení či také nečistým výtokem z těla. Dnes mikve využívají především ženy, a to nejčastěji po sedmi dnech od skončení menstruace (Sherbok, 2013, str. 226).

Ženy mohou dodnes využívat nově vybudované mikve u Pinkasovy synagogy umístěné nad archeologickými nálezy starší mikve k účelu ponoření pod dohledem rabinátu Pražské židovské obce. Mikve jsou poskytovány pouze ženám, a proto musí muži v případě zájmu využívat luxusní privátní mikve situované v hotelu King David v Praze v Hybernské ulici (Židovská obec v Praze, 2021). Dle výpovědí pražských Židů bylo zjištěno využívání mikve pouze praktikujícími ženami. U pražských židovských mužů jsou mikve považovány za „náboženský nadstandard“ a ve většině případů muži netouží po jejich využívání.

Starší mikve jsou zpřístupněné k pouhému nahlédnutí po uhrazení vstupní ceny 50 Kč (Synagogue, 2021).

4.4.6 Španělská synagoga

Španělská synagoga (viz obr. 6) byla postavena roku 1868, je proto pokládána za nejmladší synagogu pražského židovského ghetta. Paradoxně je vybudovaná na místě původní nejstarší pražské synagogy z 12. století, tzv. Staré školy. Pod záminkou rozšíření nedostatečné kapacity rostoucí reformní bohoslužby byla roku 1867 Stará škola zbořena a místo ní postavena prostornější Španělská synagoga. Do dnešních dnů nám zůstává jako památka ulice pojmenovaná na základě této synagogy „U Staré školy“, ležící naproti dnešní Španělské synagoze (Pařík, 2011, str. 87).

Zajímavostí je, že na teritoriu Staré školy se rozprostíralo starodávné židovské byzantské ghetto (11.–12. století), jež se nikdy nespojilo s ghettem u Staronové synagogy a až do 18. století si žilo svým uzavřeným osobitým stylem života. K samotné synagoze se nám toho mnoho nedochovalo. Víme, že v průběhu protižidovských pogromů byla několikrát zničena (1389, 1516, 1604 a 1622) a zavřena. Zajímavá je skutečnost, že v původní synagoze Staré školy působil jako varhaník český skladatel František Škroup, autor české státní hymny „Kde domov můj“ (Rybár, 1991, str. 307–310).

Španělská synagoga získala svůj název díky maurskému slohu, v němž je bohatě zdoben interiér. Synagoga se rozkládá na čtvercovém půdorysu. Uprostřed stojí mohutná kopule a ze tří boků jsou vystavěny nadzemní galerie. V roce 1935 byla Synagoga zvětšena o funkcionalistické křídlo, jež do druhé světové války plnilo funkci židovské nemocnice a později moderní modlitebny. Od roku 1955 patří Španělská synagoga pod Pražské židovské muzeum (Pařík, 2011, str. 95–97).

Pražská židovská obec Španělskou synagogu propůjčuje americkým Židům ze zahraničí, kteří zde každý pátek večer a ve dnech svátků pořádají liturgie. Tato synagoga je

také využívána židovskými novověci (konvertity), kteří se potýkají s problémem stát se členy Pražské židovské obce. Tím Pražská židovská obec umožňuje posilovat židovskou identitu konvertitů.

4.4.7 Jeruzalémská synagoga

Jeruzalémská synagoga (viz obr. 7), také nazývaná Jubilejní synagoga patří k dosud nejmladším synagogám v Praze. Je vystavěna v secesní stylizaci tzv. maurského slohu. Oproti ostatním synagogálním stavbám Pražské židovské obce vyniká svojí velikostí, jíž převyšuje i největší synagogu čtvrti Josefov – Klausovou synagogu, čímž obsazuje první příčku pro největší synagogy v Praze. Jeruzalémská synagoga byla postavena v roce 1906 v dnešní Jeruzalémské ulici na Novém Městě pod záminkou náhrady tří synagog: Cikánové, Nové a Velkodvorské, které padly za oběť pražské asanace probíhající na přelomu 19.–20. století. Synagoga byla zkonstruovaná na základě plánů vídeňského architekta specializujícího se na stavbu synagog Wilhelma Stiassneho. Název Jeruzalémské synagogy je odvozen dle Jeruzalémské ulice, do níž je synagoga situovaná. Před tímto označením byla Jeruzalémská synagoga nazývaná pouze podle jejího prvotního pojmenování jako Jubilejní synagoga, a to na základě návrhu izraelského spolku na počest 50. výročí vlády Františka Josefa I. Roku 1907 přešla Jeruzalémská synagoga z majetku synagogálního spolku do vlastnictví Pražské židovské obce (Atlas Česka, 2008).

Od jejího založení až po současnost (s výjimkou období protektorátu) se zde pravidelně pořádají bohoslužby a společně se Staronovou synagogou je považována za centrum pražského náboženského života Židů. Synagoga je dnes využívána i jako výstavní a kulturní prostor, v němž se pořádají koncerty (Synagogue, 2021).

V synagoze se pražští Židé setkávají v pravidelných časových intervalech, a proto je Jeruzalémská synagoga spolu se Staronovou považovaná za nejdůležitější pražskou synagogu v kontextu se současnou pražskou židovskou kulturní identitou.

4.4.8 Starý židovský hřbitov

Společně se Staronovou synagogou je Starý židovský hřbitov (viz obr. 8) veřejně neznámější památkou Židovského Města. Jedná se o dosud největší dochovaný židovský hřbitov ve střední Evropě. Starý židovský hřbitov není považován za historicky nejstarší v Praze. Ten byl zřízen na malostranském podhradí poblíž dnešního Újezdu. Po něm byl založen ve 12.–13. století hřbitov na Novém Městě, jehož rozsáhlý komplex zasahoval do

zóny dnešní Jungmannovy a Spálené ulice. Dnešní Starý židovský hřbitov byl založen o několik stovek let později, a to až v 15. století. Hřbitov svým omezeným prostorem nestačil Pražské židovské obci ani přes jeho rozšiřování v 16. a 17. století. Kvůli náboženskému zákazu rušit staré hroby se museli Židé uchýlit k pokládání několika nových vrstev půdy na ploše starších hrobů. Na mnoha místech bylo dokonce naměřeno až 12 pohřebních vrstev půdy. Jediné, s čím se mohlo na hřbitově pohybovat, byly náhrobní kameny, jež se pokaždé přesunuly ze starší úrovně nad nově položenou vrstvu půdy. Tímto získal starý hřbitov svůj charakteristický vzhled těsně naskládanými náhrobními kameny vedle sebe. K dnešnímu dni bylo na Starém židovském hřbitově napočítáno celkem 12 000 náhrobních kamenů nastřádaných od jeho založení roku 1439 do roku 1787, kdy bylo Josefem II. zakázáno pohřbívat poblíž obydlených oblastí (Pařík, 1991, str. 24).

Starý židovský hřbitov získal svoji historickou hodnotu svými nápisy na náhrobních kamenech, jež se staly důležitým prostředkem k pochopení života Židů v postupném dějinném sledu pražského ghetta. Nalezneme zde kupříkladu hrob pražského rabína a autora žalozpěvu za oběti velikonočního pogromu r. 1389 Avidgora Kary. Dále je zde pohřben pedagog a učenec Jehuda Liva ben Becalel, známý též jako Rabi Löw (viz obr. 9), nebo kronikář, matematik, astronom David Gans a dvorní Žid, finančník a mecenáš Mordechaj Maisel (Atlas Česka, 2008).

Dle náboženského zvyku se na Starém židovském hřbitově každoročně předčítají žalmy u hrobů významných osob. Tohoto zvyku se však nezúčastní běžní židovští obyvatelé Prahy, obřad je spíše veden v režii pracovníků rabinátu Pražské židovské obce. Z tohoto důvodu nemá Starý židovský hřbitov vliv na posílení pražské židovské sounáležitosti a identity.

4.4.9 Nový židovský hřbitov

Nový židovský hřbitov na Olšanech byl založen roku 1891. Na hřbitově se nachází dvě obřadní síně vystavěné v novorenesančním slohu. Najdeme zde náhrobky mnoha významných osob, mezi nimiž je potřeba uvést alespoň spisovatele židovského původu Franze Kafku, režiséra a předsedu Pražské židovské obce Zeno Dostála, spisovatele Otu Pavla a prozaika Františka Gottlieba (Atlas Česka, 2008).

Jedná se o stále funkční hřbitov, který je využíván Pražskou židovskou obcí k pohřebním účelům, podílí se tedy se na pražské židovské identitě.

4.4.10 Obřadní síň

Obřadní síň (viz obr. 10) stojící u Starého židovského hřbitova byla postavena na místě bývalé budovy pohřebního bratrstva (chevra kadiša). Její stavba byla dokončena v letech 1906–1908 v novorománském slohu. V prvním patře budovy se nacházela místnost pro rituální očistu zemřelých osob a druhé patro sloužilo jako spolková místnost pro potřeby pohřebního bratrstva. Pohřební bratrstvo využívalo budovu do roku 1926, kdy ji Židovské muzeum v Praze převzalo se zájmem rozšířit svoji expozici do obřadní síně. Výstava v obřadní síni je otevřená do současnosti se zaměřením na pohřební bratrstvo (Židovské muzeum v Praze, 2022). Obřadní síň dnes nepředstavuje žádný význam v rámci kulturní židovské identity.

4.5. Oslava židovských svátků pražskými Židy v současnosti

Dnešní pražské židovské obyvatelstvo sebe samo označuje jako „české Židy“. V Praze se vyskytuje široká variace různě nábožensky orientovaných židovských skupin, které zastupují několik proudů judaismu. Tyto skupiny se však nedají pokládat za „velká společenství“, ale spíše můžeme hovořit o méně početných komunitách. Nejvíce jsou v Praze zastoupeni nepraktikující Židé, kteří nemají zájem vykonávat jakoukoliv židovskou náboženskou praxi, a to i přestože se někdy cítí být hrdými Židy. V opačném případě lze k praktikujícím Židům v Praze nejčastěji zařadit cizince.

Přesný počet pražských Židů je možné velice obtížně exaktně určit a dodnes neexistuje spolehlivý číselný záznam udávající jejich současný početní stav. Evidence osob cílená na pražské Židy se uskutečnila v dobách honu na sionisty, a to pod označením „Akce pavouk.“ Tyto seznamy osob se ovšem nikdy nestaly věrohodným zdrojem udávajícím přesný počet židovských občanů, protože do nich byli zapisováni i lidé bez židovského původu. Za početně reprezentativní evidenci osob nelze považovat ani poslední sčítání lidu v roce 2021. Dnes pražské židovské obyvatelstvo nemá povinnost stát se členy Pražské židovské obce a pod různými faktory (nejčastěji strachu) se část židovské populace nechce dobrovolně stát součástí obce. Přesto se na základě výpovědí jejich zaměstnanců nejčastěji setkáme s hrubým odhadem počtu 1 500 pražských Židů. V letech 1949–1969 odešli do zahraničí nejsilněji nábožensky smýšlející Židé. Tak došlo k poklesu židovské kulturní identity, který se nese až do současnosti.

„Místní lidé, kteří jsou potomci československých židů, se ne moc hrnou být členy Pražské židovské obce, neboť tady je princip faktoru strachu“ (David Peter).

„Spousta těch Židů, co se vrátila, se k tomu nechce hlásit. I se přejmenovává a podobně“ (Helena Becková).

Již bylo zmíněno, že se na území Prahy nachází několik židovských denominací (například: konzervativní, reformní a další ortodoxní proudy), proto nelze způsob oslavy svátků generalizovat na veškeré pražské židovské obyvatelstvo. Pražská židovská obec se snaží židovským členům i nečlenům obce umožnit tradiční židovskou liturgii ve své základní kostře (může dojít k improvizaci). Zpravidla je vždy dodržováno datum oslavy svátku. Na základě výpovědí současného pražského vrchního rabína Davida Petera zůstává nejsilněji v povědomí svátek Jom Kipur (Den smíření), kdy se Židé v jeho předvečer schází v synagoze, kde se přednáší večerní modlitba. Dále u praktikujících pražských Židů nepřestává být v synagoze slaven židovský nový rok (Roš ha-šana). Ale i přes dodržování oslavy těchto svátků je dle mínění pražského rabína u pražských Židů zaregistrován rozpad rodinných vztahů a vztahů uvnitř pražské židovské společnosti. Tento společenský problém napomáhá k zániku již slabé židovské identity. Z pohledu účasti na oslavách židovských svátků v synagoze i mimo ni nezaznamenal vrchní rabín za posledních 10 let úbytek jejich účastníků (výjimkou je období pandemie covid-19). Praktikující pražský Žid povětšinou ročně navštíví alespoň jednu z těchto dvou oslav v synagoze.

„Předvečer svátku Nového roku a předvečer Dne smíření. To opravdu bylo a je prostě takový magnet, prostě ti lidé přijdou“ (David Peter).

„Lidé můžou návštěvnost těchto dvou svátků v roce prostrídat. Na jednu přijdou a na druhou už ne“ (David Peter).

„Chodím do té synagogy skutečně jenom jednou do roka a nejsem jediná, kdo to takhle dělá“ (Helena Becková).

K svátkům s podstatně menší návštěvností patří Chanuka a Purim. Tyto slavnostní dny bývají oslavovány se společenským programem i mimo synagogu. Častým jevem je pořádání těchto oslav také s přáteli ve svých domovech. K svátkům, které praktikující čeští Židé neslaví nebo slaví jen ve velmi ojedinělých případech, můžeme zařadit především Sukot a Šavout. Svátek Pesach je obvykle slaven pouze večerní hostinou, a tudíž v neúplné

podobě. Pražská židovská obec každoročně pořádá chanukový bál pro pražské Židy. Účast u této společenské akce se každoročně různí. Pro rok 2022 tato akce připadla na den 24. prosince, což paradoxně razantně snížilo její návštěvnost.

„Sukot tady lidé moc neznají“ (David Peter).

„Svátek Šavout, což je letní svátek, tak to lidi také nedělají“ (David Peter).

„U Pesachu jenom tu večeri a už to dál neznají a nedělají“ (David Peter).

„Purim ne všichni dělají“ (David Peter).

Dle výpovědí byla u pražských Židů prokázána oslava křesťanských svátků, a to Vánoc s nenáboženským záměrem. O svátku Chanuka si pražští Židé předávají dary, což je převzato ze způsobu oslavy Vánoc majoritní společností. Dále bylo zjištěno, že pražští Židé nechodí do zaměstnání v den státních českých svátků. Na rozdíl od Židů v Izraeli je v Praze ortodoxním židovským ženám a mužům povoleno participovat na liturgiích v synagogách, a to společně v jedné místnosti. Obdobná skutečnost platí také u svateb pořádaných pražskými ortodoxními Židy.

„My jsme dávali na svátek Chanuka každý den dárek“ (David Peter).

„Pražské židovské společenství slaví Vánoce. Co si budeme namlouvat? Nejsem slepej, ale samozřejmě v tom nenáboženském stylu“ (David Peter).

„Tak třeba na svátek Purim se čte Kniha Ester, a aby ženám bylo umožněno slyšet Ester v synagoze, tak tam jsou“ (David Peter).

„Třeba svatby, když jsou v synagoze, tak muži a ženy jsou dohromady“ (David Peter).

Nejdůležitější skutečností v rámci uchování tradice oslavy těchto svátků se ukázal mezigenerační přenos židovské identity mezi starší a novou generací. Výzvou a očekávanou změnou v udržení pražské židovské identity se stává postupné vymírání generace přeživších holocaustu. Dalším důležitým elementem pro uchování židovské identity je volba partnera praktikující Židovkou nebo Židem. Kupříkladu může dojít k situaci, kdy dojde k uzavření manželství mezi Židem a křesťanem. Tímto dochází k ohrožení přenosu židovské identity z generace na generaci a to je příčinou nesourodé kulturní identity rodičů. Potomci těchto rodičů si obvykle nejsou pevně jistí vlastní národní/etnickou/náboženskou identitou. U těchto jedinců můžeme nadále shledat menší angažovat v životě Pražské židovské obce a

nižší tendenci vést židovskou náboženskou praxi. Náboženský příkaz ohledně zákazu výkonu jakéhokoliv druhu práce v období průběhu židovských svátků nebyl u dotazovaných vždy dodržován.

4.6. Charakteristické vnější rysy pražských Židů

Na základě výpovědí současného pražského vrchního rabína a členů Pražské židovské obce bylo zjištěno, že židovské náboženské oděvy předepsané Tórou (malý a velký talit, tfilin a pokrývka hlavy) jsou většinou pražskými Židy užívány pouze (až na malé výjimky) v době konání náboženské liturgie. Pražská židovská obec tyto oděvy nabízí k zapůjčení účastníkům liturgie, a tudíž je pražští Židé nemusí vlastnit. Malý talit a jarmulka jsou skrovně užívány i mimo liturgii, a to i v běžných neslavnostních dnech. Velký talit a tfilin jsou dle výpovědí využívány pouze během liturgie. Žádný z dotazovaných pražských Židů nebyl svědkem jejich využívání mimo ni. Ženská pokrývka hlavy u pražských židovských žen je k vidění jen v menší míře, a to výhradně v podobě šátku nebo čepice v den konání liturgie. Tato tradice bývá častěji dodržována u starších pražských židovských žen, které jsou genealogicky původem ze Slovenska. Všeobecně v Pražské židovské obci platí uvolněnější atmosféra ohledně náboženských oděvních povinností, a to bez striktních pravidel. U pražských Židů nebyl zaznamenán mimo liturgie (až na ojedinělé případy) rozdíl ve způsobu odívání a celkového vzezření od majoritní společnosti. Nejdůležitějším atributem v rámci udržení tradice židovského odívání se stal mezigenerační rodinný přenos.

4.7. Řízení Pražské židovské obce (ŽOP)

Pražská židovská obec je v současnosti největší židovskou obcí v České republice (celkem je v ČR devět židovských obcí). Přestože se tato obec označuje jako „pražská“, svojí členskou základnou spojuje Židy v Praze, Středočeském a Jihočeském kraji. Z hlediska právního spadá Pražská židovská obec pod Ministerstvo kultury jako náboženská společnost.

Vrcholným orgánem obce je tzv. „shromáždění členů“, jehož součástí jsou všichni členové Pražské židovské obce. Řádní členové (shromáždění členů) židovské obce mohou volit tzv. „reprezentaci“ na čtyřleté období demokratickým hlasovacím způsobem, jež je tvořena 26 mandáty. Novodobým charakteristickým znakem volby reprezentace Pražské židovské obce je tvorba uskupení reprezentantů, jež napodobují politické strany. Součástí reprezentace je volený vrchní pražský rabín a zvolený předseda ŽOP (a místopředseda), který reprezentuje obec navenek a lze ho považovat za výkonnou složku obce. Reprezentací

je volen i tajemník obce obstarávající její hospodaření (jenž je součástí reprezentace). Část reprezentace je tvořen členy tzv. „užšího vedení“ (povětšinou přibližně sedm členů), kteří předjednávají záležitosti obce následně předkládané na schůzce celé reprezentace, která má pravomoc v předkládaných záležitostech rozhodovat. K další složce ŽOP patří rabinát zajišťující náboženský život v obci. Funkci rabinátu zajišťují rabin, sekretariát a lektoři. Reprezentace se pravidelně schází v měsíčních intervalech s cílem řešit záležitosti Pražské židovské obce, a to dle předem určeného harmonogramu. Primárním posláním reprezentace je rozhodovat ve věcech správy majetku ŽOP (např. oprava a údržba synagogy), sociálních záležitostí a pořádání kulturních akcí.

Účinnost Pražské židovské obce lze klasifikovat za „nadstandardní“ v porovnání se zahraničními židovskými náboženskými obcemi, které se úzce zaměřují pouze na funkci náboženskou, oproti tomu ŽOP zastává víceúčelovou úlohu. Mezi činnosti Pražské židovské obce patří: pořádání náboženských, kulturních a sociálních akcí, poskytování členům obce košer stravy a lékařské služby, které nepochybně posilují kulturní identitu Židů.

Pražští Židé obec využívají k pořádání kulturních a náboženských akcí, navštěvují jídelnu umístěnou uvnitř Židovské radnice.

Pražská židovská obec je dceřinou společností Federace židovských obcí (pod federaci patří všech deset obcí, které se nachází v České republice). Přes Federaci židovských obcí, která je zaregistrována u Ministerstva kultury pod statutem náboženské společnosti, jsou získávány státem poskytované dotace, směřující k pokrytí nákladů za duchovní pracovníky ŽOP. Nejvýznamnější složky výnosů Pražské židovské obce jsou dosahovány pronájmem synagog Židovskému muzeu v Praze (muzeum také odvádí Pražské židovské obci část zisku ze vstupného) a pronájmem ostatních budov a pozemků vlastněných obcí. Pod další signifikantní výnosy ŽOP spadají výnosy z grantů a dárců obce. Velká část nákladů Pražské židovské obce je čerpána přes rozsáhlé sociální oddělení obce, které se především stará o sociální péči pražských a mimopražských Židů. Význačnou činností tohoto oddělení je kupříkladu správa Domova sociální péče Hagibor (Praha 10 – Žižkov) a Domu s pečovatelskou službou Charlese Jordana (Praha 7 – Holešovice). Dále je Pražská židovská obec zřizovatelem Lauderovy školy (Vinohrady), na jejíž činnosti se podílí dotacemi.

V rámci Pražské židovské obce jsou pražští židovští obyvatelé rozlišováni do tří členských statusů. Pokud má jednotlivec za otce Žida a matku jiného, tedy nežidovského původu, je označován za tzv. „tatínkovce“ a disponuje „mimořádným statutem“. Těmto

osobám náleží všechna práva a povinnosti „statusu soudobého člena“ ŽOP, jenž má oba rodiče židovského původu (v určitých případech postačí pouze matka), a to s výjimkou volit a být volen do reprezentace Pražské židovské obce. Poslední variantou je „status hosta“, který náleží zahraničním židovským návštěvníkům Pražské židovské obce (uděluje se na jeden rok), jimž přísluší totožné kompetence odpovídající „mimořádnému statusu.“ Ve věcech přijímání nových členů ŽOP rozhoduje rabinát obce.

5. Výsledky a diskuse

Z pohledu autorů Wallendorfa M. a Reilly M. v díle „Ethnic migration Assimilation and Consumption“ můžeme pražskou židovskou kulturní identitu zčásti považovat za asimilovanou (Reilly, 1983, str. 293). Dále dle Sama Davida L. a Berryho Johna L. (dílo: Acculturation psychology) korespondují pražští Židé svým jednáním vůči okolí nejvíce s akulturační strategií – integrací (Sam, 2006, str. 35). Pražští Židé tedy se svým okolím navazují určitý stupeň interakce. Souvztažně s tím se snaží udržet vlastní kulturní identitu, což není v úplné míře uskutečněno. Na pražskou židovskou identitu působí asimilační faktor majoritní společnosti. Tím dochází k přenosu a nahrazování židovských kulturních atributů za majoritní.

Na židovskou historii je pohlíženo u každého jedince individuálně. Posilující činitel kulturní identity a sounáležitosti ve spojení s historií byl prokázán pouze u jedinců vyjadřujících určitý zájem o židovské dějiny. Tito jedinci se shromažďují do spolků nebo jiných neformálních skupin. Dále bylo shledáno, že pražští Židé se stejně jako Židé ve většině částí Evropy potýkali s vážnou diskriminací a pogromy, jež vyvrcholily holocaustem za druhé světové války.

Ve směru židovské kulturní identity se považují za nejdůležitější Staronová a Jeruzalémská synagoga, kam je centralizována většina veškerého náboženského života Pražské židovské obce. Tyto synagogy jsou jediné aktivní v Praze. Nový židovský hřbitov je stále využíván Pražskou židovskou obcí, a tudíž stimuluje židovskou kulturní identitu. K dalším židovským památkám patří Židovská radnice (společně s Vysokou synagogou), Klausová synagoga, Maiselova synagoga, Pinkasova synagoga, Španělská synagoga, Starý židovský hřbitov a Nový židovský hřbitov.

Dle výpovědí oslavují pražští Židé jen část židovských svátků a v některých případech v neúplné podobě. Silně v povědomí zůstává svátek Jom Kipur (Den smíření) a židovský Nový rok (Roš ha-šana), v obou případech se koná večerní modlitba v synagoze. U většiny židovských svátků bylo projeveno asimilační působení majoritní společnosti. Například u svátku Pesach je napodobována tradice Vánoc v předávání dárků mezi blízkými. K svátkům, které pražští Židé neumí slavit, patří Šavout a Sukot (až na výjimečné případy). Pražské ortodoxní ženy se společně s muži zúčastňují liturgie a obřadu svatby v synagoze, což dle ortodoxní tradice není zvykem.

Způsob odívání a vnějšího vzezření se u pražských Židů příliš neliší od majoritní společnosti. S rozdílem se lze setkat pouze v průběhu liturgií, kdy se Židé odívají do tradičních náboženských oděvů.

Pražská židovská obec je řízena „reprezentací“, která je volena na čtyřleté období tzv. „shromážděním obce“. Součástí reprezentace je rabín stojící v čele rabinátu a zajišťující náboženský život obce a tajemník obstarávající hospodaření obce. Pražskou židovskou obcí jsou realizovány kulturní, náboženské a jiné společenské akce pro pražské Židy, což představuje klíčovou roli v rámci udržení židovské kulturní identity. Pražská židovská obec mimo náboženskou funkci obstarává a financuje sociální pomoc Židům. Tímto úkolem se zabývá zřízené sociální oddělení ŽOP, kam je odčerpáván značný podíl nákladů obce. Toto oddělení kupříkladu zřizuje chod Domova sociální péče Hagibor a Domu s pečovatelskou službou Charlese Jordana.

6. Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

BARÁNEK, Daniel, BUŠEK Michael, CERMANOVÁ Iveta, HAMÁČKOVÁ Vlastimila, JELÍNEK Martin, KALOUSOVÁ Eva, PAŘÍK Arno, SIDENBERG Michaela, ŠMOK Martin, ŠPLÍCHALOVÁ Jana a ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ Zlatica. *Židé v českých zemích v 19.–20. století*. V Praze: Židovské muzeum, 2021. ISBN 978-80-87366-62-2.

COHN-SHERBOK, Dan. *Judaismus: ilustrovaný průvodce: ucelená historie židovského náboženství a filozofie, tradic a praktik, bohatě ilustrovaná s více než 500 fotografiemi a obrázky*. Přeložil Jana ZAJÍCOVÁ. V Brně: Jota, 2021. ISBN 978-80-7565-779-4.

FRANKOVÁ, Anita. *Historie Židů v Čechách a na Moravě: průvodce expozicí: od emancipace do současnosti*. Praha: Židovské muzeum, 2005. ISBN 80-85608-96-0.

GOLDSTEIN, Sidney. *Jews on the move: implications for jewish identity*. New York: State University of New York, 1996. ISBN 0-7914-2747-1.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HERMAN, Simon N. *Jewish identity*. New Jersey: Transaction Publishers, 1989. ISBN 0-88738-256-8.

Katz, Jakob. *Zionism and Jewish Identity*, 1977.

LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Praha: P3K, 2012. ISBN 978-80-87343-09-8.

MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Církyve a náboženské společnosti: správně-právní aspekty jejich vzniku a činnosti*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-039-0.

MACHT, Jiří, Vladimír SADEK a Jiřina ŠEDINOVÁ. *Pražské ghetto*. Praha: Olympia, 1991.

OPPONG, Steward Harrison. *Religion and identity*. American international journal of contemporary research, 2013.

PAŘÍK, Arno, Leo PAVLÁT a Jiří FIŠER. *Židovská Praha*. Praha: Lidové noviny, 1991.

PAŘÍK, Arno. *Pražské synagogy: Prague synagogues = Prager Synagogen*. V Praze: Židovské muzeum, 2011. ISBN 978-80-87366-06-6.

PAVLÁT, Leo, ed. *Židé – dějiny a kultura*. 3., dopl. vyd. V Praze: Židovské muzeum, 2005. ISBN 80-86889-11-4.

PAVLÁT, Leo, PAŘÍK Arno. *Příběh Židovského muzea v Praze*. V Praze: Židovské muzeum, 2019.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., přeprac. a rozš. vyd.* Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1.

PINTO, Diana. *A new jewish identity for post – 1989 Europe.* jpr/ policy paper, 1996.

PUTÍK, Alexandr a Olga SIXTOVÁ. *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě: průvodce expozicí.* V Praze: Židovské muzeum, 2005. ISBN 80-86889-00-9.

PUTÍK, Alexandr, Eva KOSÁKOVÁ a Dana CABANOVÁ. *Židovské tradice a zvyky: svátky, synagoga a běh života.* Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005. Průvodce expozicí (Židovské muzeum). ISBN 80-86889-01-7.

RYBÁR, Ctibor. *Židovská Praha: glosy k dějinám a kultuře: průvodce památkami.* Praha: TV Spektrum, 1991.

SAM, L. David, BERRY John W. *Acculturation psychology.* New York: Cambridge University Press, 2006. ISBN 978-0-521-84924-1.

SAND, Shlomo. *Jak byl vynalezen židovský národ.* Přeložil Veronika HOUDOVÁ, přeložil Přemysl HOUDA. V Praze: Rybka Publishers, 2015. ISBN 978-80-87950-16-6.

SITEK, Pavel, Didier FASSIN, Christian LEQUESNE, Gérard NOIRIEL, Patrick WEIL, Michel WIEVIORKA, Catherine WIHTOL DE WENDEN a Alena PAŘÍZKOVÁ. *Pohyb a začlenění: francouzská perspektiva.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2016. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-184-8.

Starý zákon: překlad s výkladem: nový překlad Písma svatého. 2. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1978.

TODOROV, Tzvetan. *Strach z barbarů: kulturní rozmanitost, identita a střet civilizací.* Praha: Paseka, 2011. ISBN 978-80-7432-111-5.

VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost.* Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2468-3.

WALLENDORF, Melanie, REILLY Michel D. *Ethnic migration, Assimilation, and consumption.* Journal of consumer research, 1983.

WILSON, Edward O. *O lidské přirozenosti: máme svobodnou vůli, nebo je naše chování řízeno genetickým kódem?.* Praha: Lidové noviny, 1993. Edice 21. ISBN 80-7106-076-3.

Internetové zdroje

Historie [online]. Židovská obec v Praze, 2021 [cit. 23. 10. 2022]. Dostupné z: https://www.kehilaprag.cz/cs/stranka/Kdo Jsme/historie_115?fbclid=IwAR06yhFaBDrEQhcFmc07lzdN-PuWgrIFcsOm8VqrKUVyl2GqzbeBhXQS5P8

Památky a expozice. *Obřadní síň* [online]. Židovské muzeum v Praze, 2013-2023 [cit. 23. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.jewishmuseum.cz/pamatky-a-expozice/pamatky/obradni-sin/>

Památky. *Jubilejní synagoga* [online]. Atlas Česka, s.r.o., 2007-2023 [cit. 18. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.atlasceska.cz/pamatky/jubilejni-synagoga-14227>

Památky. *Nový židovský hřbitov* [online]. Atlas Česka, s.r.o., 2007–2023 [cit. 20. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.atlasceska.cz/pamatky/novy-zidovsky-hrbitov-na-olsanech-13583>

Památky. *Starý židovský hřbitov* [online]. Atlas Česka, s.r.o., 2007–2023 [cit. 20. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.atlasceska.cz/pamatky/stary-zidovsky-hrbitov-13581>

Synagogue. *Historická mikve* [online]. Židovská obec v Praze, 2021 [cit. 16. 9. 2022]. Dostupné z: <https://www.synagogue.cz/historicka-mikve>

Synagogue. *Jeruzalémská synagoga* [online]. Židovská obec v Praze, 2021 [cit. 16. 9. 2022]. Dostupné z: <https://www.synagogue.cz/jeruzalemska-synagoga?p=16>

Vysoká synagoga [online]. Prague city tourism, 2023 [cit. 16. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.prague.eu/cs/objekt/mista/1255/vysoka-synagoga>

7. Seznam obrázků a tabulek

7.1. Seznam obrázků

Obrázek 1: Židovská radnice a Vysoká synagoga	53
Obrázek 2: Staronová synagoga.....	54
Obrázek 3: Klausová synagoga.....	55
Obrázek 4: Maiselova synagoga	56
Obrázek 5: Pinkasova synagoga	57
Obrázek 6: Španělská synagoga.....	58
Obrázek 7: Jeruzalémská synagoga.....	59
Obrázek 8: Starý židovský hřbitov.....	60
Obrázek 9: hrob Maharala	61
Obrázek 10: Obřadní síň.....	62

7.2. Seznam tabulek

Tabulka 1: Paspportizační údaje informátorů.....	11

8. Přílohy

Obrázek 1: Židovská radnice a Vysoká synagoga

Zdroj: Vlastní zpracování

Obrázek 2: Staronová synagoga

Zdroj: Vlastní zpracování

Obrázek 3: Klausová synagoga

Zdroj: Vlastní zpracování

Obrázek 4: Maiselova synagoga

Zdroj: Vlastní zpracování

Obrázek 5: Pinkasova synagoga

Zdroj: Vlastní zpracování

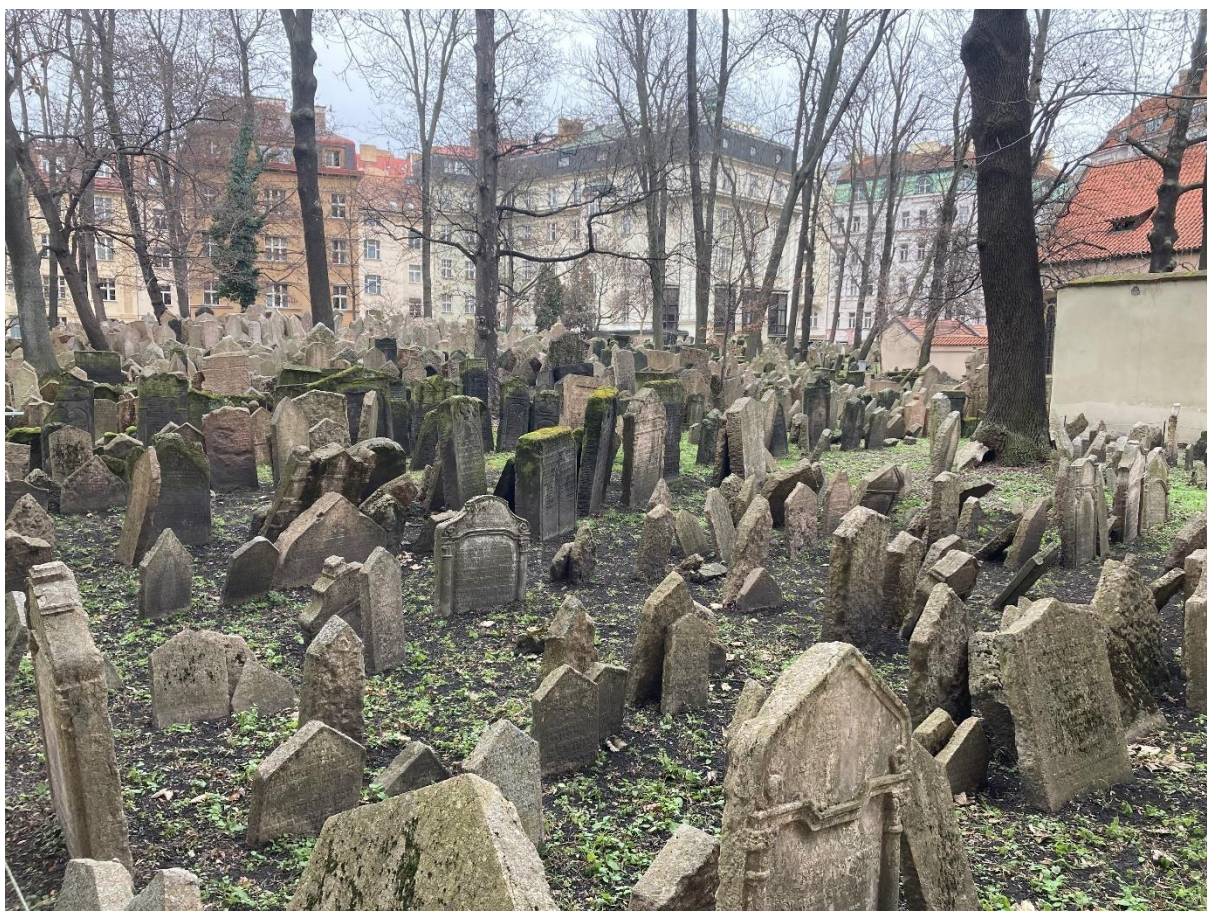
Obrázek 6: Španělská synagoga

Zdroj: Vlastní zpracování

Obrázek 7: Jeruzalémská synagoga

Zdroj: Vlastní zpracování

Obrázek 8: Starý židovský hřbitov

Zdroj: Vlastní zpracování

Obrázek 9: hrob Maharala

Zdroj: Vlastní zpracování

Obrázek 10: Obřadní síň
Zdroj: Vlastní zpracování